

Editing Process of Literary Translations in Iranian Publishing Houses: A Sociological Exploration

Mahdi Hajimohammadi¹, Mir Saeed Mousavi Razavi^{2*}

¹MA in Translation Studies, Department of Translation Studies, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

²Associate Professor in Translation Studies, Department of Translation Studies, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Abstract Translated literature in Iran has always attracted attention. While editing literary works improves the final text, the process in Iranian publishing remains unclear. This study aimed to clarify and examine the editing process. To this end, 57 participants were interviewed, and their responses were analyzed using thematic analysis within a qualitative approach. Based on Actor–Network Theory, both human and non-human actors were identified. Five of the human actors played a direct role in editing, and more than half showed overlapping responsibilities. The findings revealed a spectrum of interaction methods among actors, ranging from direct communication to no interaction at all. Most actors preferred file-based exchanges over other channels. These results may help improve interaction quality among actors, as well as for curriculum designers and instructors of editing and translation.

Keywords: *Editing Process, Translated Literature, Actor–Network Theory, Actor*

*Corresponding Author: Mir Saeed Mousavi Razavi

Razavi

Email: s.mousavi@atu.ac.ir

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6495-3466>

© 2026 LTS.
All rights reserved

Please cite this paper as follows:

Hajimohammadi, M., & Mousavi Razavi, M. S. (2026). Editing process of literary translations in Iranian publishing houses: A sociological exploration. *Language and Translation Studies*, 58(4), 123–167. <https://doi.org/10.22067/lts.2026.95690.1390>



© 2026 Hajimohammadi & Mousavi Razavi

This is an open-access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution License \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). All rights reserved.

1. Introduction

Translated literature plays a vital role in modern Iranian publishing, yet the editing process, essential for polishing manuscripts, remains underexplored, obscured by the “glamour of the finished translation” (Washbourne, 2019). While most research adopts a product-oriented lens, analyzing final texts or comparisons, it overlooks the dynamic influences shaping translations. This study addresses the scarcity of process-focused inquiries into literary translation editing (Borg, 2024; Koponen et al., 2021). The purpose is to map the editing of translated literature in Iranian publishing houses, identifying human and non-human actors, their editing types (Zolfaqari, 2017; Samiee Gilani, 2013), roles, interactions, and decision-making. Key research questions probe: (1) actors involved; (2) editing types performed; (3) individual roles; and (4) negotiation dynamics. Grounded in Actor-Network Theory (ANT) (Latour, 2005), this study views editing as “science in the making”, a fluid network of associations, controversies, and negotiations among entities, eschewing static “ready-made” views. Significance lies in illuminating overlooked workflows, enhancing collaboration among translators, editors, and publishers, and elevating translation quality. Limitations include reliance on self-reported interviews without direct observation or archival analysis (e.g., emails). Delimitations confine the scope to literary translations in interviewees’ houses, excluding other genres.

2. Method

Nine interview questions were designed to address four research questions on editing translated literature in Iranian publishing houses. This approach draws on Zolfaqari's (2017) typology (technical/formal, linguistic-structural, content editing). Fifty-seven participants met the inclusion criteria (≥ 2 years' experience, employed in publishing houses): 26 translators, 12 editors, six chief editors, six proofreaders, four head translators, three publishers (10 held multiple roles; primary counted). Demographics: 30 females, 27 males; experience: 15 (2-5 years), 18 (5-10), 24 (>10). Data collection allowed flexible modes (voice/text messages via Telegram/WhatsApp/Instagram, in-person); voice was preferred, with three-week response windows and manual transcription of audios due to Persian voice-to-text limitations. Inductive thematic analysis (Braun & Clarke, 2006) was conducted using MAXQDA 24.

3. Results

This study identifies actors, interactions, and dynamics in editing translated literary works in Iranian publishing houses, revealing a collaborative yet fluid network per Actor-Network Theory.

Actors involved: Human actors dominate, with editors most cited (24%), followed by translators (21%), publishers (14%), and proofreaders/chief editors (9%). Head translators (7%), layout designers (5%), censorship agents (5%), publishers' networks (3%), and evaluators (3%) play minor roles. Non-human actors indirectly shape processes: Microsoft Word leads (49%), valued for Track Changes (62% of Word users), and add-ins like Virastyar/PakNevis (37%). Dictionaries/references (24%), CAT tools (Trados, MemoQ, MateCat; 8%), AI (ChatGPT/Gemini; 6%), style guides (6%), and Adobe InDesign (6%) follow. AI's emergence signals evolving practices.

Human actor relationships: Direct, bidirectional interactions prevail (41%), favoring unmediated exchanges. Minimal/indirect (26%) and absent (12%) interactions occur, while team-based/multi-actor (9%) is seen as ideal for efficiency. Unequal/conflictual (9%) and hierarchical top-down (3%) are rarer.

Editing types and roles: Linguistic-structural editing tops at 43%, involving grammar/syntax corrections, ambiguity clarification, and non-Persian equivalents. Technical/formal follows (32%), covering formatting, consistency, and preliminary pages. Content editing is the least (25%), including footnotes, omissions, and reorganizations. Editors contribute most overall (48%), translators second (38%), with head translators (6%), layout designers (5%), and proofreaders (3%) trailing. Editors lead across types, especially linguistic-structural; translators are near-parity in content. Proofreaders skip content; layout designers focus on technical aspects.

4. Discussion and Conclusion

Drawing on the findings of this study, the main features of this process may be summarized as follows. The process typically begins when the translator (or, in some cases, the head translator or chief editor) selects a literary work for translation. The translator may either approach the publisher directly or be recruited by the publisher through intermediaries such as a head translator, chief editor, or other hidden actors within the publisher's network. In most cases, the translator coordinates with the chief editor or head translator rather than communicating directly with the publisher. Thus, communication may take the form of direct and bidirectional interaction, mediated or hierarchical interaction, or, at times, group interaction involving multiple actors. File-based communication using comments and the track changes function

generally takes precedence over other methods, such as in-person meetings or email correspondence.

Publishers and their affiliated actors generally seek translators who are also familiar with editing principles and can deliver a self-edited manuscript. Consequently, the translator's role often overlaps with those of other actors in the editing process. Overlaps may also occur between head translators, chief editors, editors, and even proofreaders. Most publishers maintain a style guide, usually drafted by the chief editor and often based on or adapted from the style guide of the Academy of Persian Language and Literature. However, these style guides are often only loosely followed, and neglect of this non-human actor is one of the main causes of later editing disputes. Typically, style guides focus primarily on technical (formal) editing, although some publishers have developed more comprehensive guides that also include linguistic-structural editing. Among the various types of editing, linguistic-structural editing is the most frequently undertaken, primarily by editors. Translators, by contrast, tend to engage more with content editing. Actors such as head translators and subject-matter experts are more commonly found in high-profile publishing houses, where their primary task is to compare the source and target texts, a task that falls within content editing.

Once the editor's work is complete, sometimes carried out by the chief editor, sometimes by an editor appointed by the chief editor or publisher, the manuscript may, depending on the publisher's sensitivity, be submitted to one or more proofreaders or professional readers. Their role is to identify errors that escaped the attention of other actors. In some publishing houses, proofreading is conducted before the first print run, while in others it is performed before subsequent reprints. The manuscript is then passed to the layout designer, who addresses certain aspects of technical (formal) editing.

For the most part, actors rely on Microsoft Word, with Adobe InDesign occasionally used for specific purposes. Editors or other actors making textual changes typically keep the track changes function activated to ensure transparency and collaborative awareness of revisions. Translators, editors, and other actors may also employ editing add-ins or artificial intelligence, though the use of computer-assisted translation tools is rare in the literary domain. In a few cases, editing may still be performed manually on paper.

This study sheds light on the not transparent enough editing process in Iranian publishing houses and the network of relationships among the various Actors involved in the production of translated literature. The present research has important implications not only for publishers, translators, editors, and other involved actors but also for translation trainers, trainees, curriculum designers, and policymakers. Raising awareness of the editing

process enables publishers, translators, and editors to use the findings to improve the quality of their interactions with other actors, respect differing preferences, and ultimately enhance the quality of editing and translated literature. At the same time, the findings can help translation trainers incorporate real-world insights into their teaching, thereby preparing students to better understand the complexities of editing in professional contexts. Translation trainees can also benefit by developing greater sensitivity to the expectations of different actors in the publishing field. Furthermore, curriculum designers and syllabus developers may use the results to design courses that more accurately reflect the challenges of editing and collaborative translation practices. Finally, policymakers in the field of publishing can draw on the findings to establish clearer standards, foster more effective cooperation among actors, and support the development of higher-quality translated works within the Iranian context.

مطالعات زبان و ترجمه دوره ۵۸، شماره ۴ (۱۴۰۴)، صص. ۱۲۳-۱۶۷

فرایند ویرایش آثار ادبی ترجمه‌شده در انتشارات ایرانی: کاوشی جامعه‌شناختی

مهدی حاجی‌محمدی^۱، میرسعید موسوی رضوی^{۲*}

^۱دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات ترجمه، گروه مترجمی زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات فارسی و

زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

^۲دانشیار مطالعات ترجمه، گروه مترجمی زبان انگلیسی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه

علامه طباطبائی، تهران، ایران

چکیده ادبیات ترجمه‌شده در ایران همواره با اقبال روبه‌رو بوده است. ویرایش آثار ادبی کیفیت متن را بهبود می‌بخشد، اما فرایند آن در انتشارات ایرانی مهم است. این پژوهش با هدف رفع این ابهام و بررسی فرایند ویرایش انجام شد. بدین منظور، با ۵۷ کنشگر دخیل مصاحبه شد. پاسخ به پرسش‌ها با روش تحلیل مضمون و رویکرد کیفی تحلیل شد. بر اساس نظریه کنشگر-شبکه، کنشگران انسانی و غیرانسانی شناسایی شدند. پنج نفر از این کنشگران انسانی به‌طور مستقیم در فرایند ویرایش نقش دارند و بیش از نیمی از آن‌ها در نقش‌هایشان هم‌پوشانی نشان دادند. یافته‌ها طیفی از روش‌های تعاملی را میان کنشگرها نشان داد که از تعامل مستقیم تا فقدان تعامل را دربر می‌گرفت. کنشگران اغلب ارتباط مبتنی بر ارسال فایل را به دیگر راه‌های ارتباطی ترجیح دادند. یافته‌های این مطالعه ممکن است برای افزایش کیفیت تعامل میان کنشگران و طراحان طرح درس و آموزگاران ویرایش و ترجمه کاربردی باشد.

کلیدواژه‌ها: فرایند ویرایش، ادبیات ترجمه‌شده، نظریه کنشگر-شبکه، کنشگر

* نویسنده مسئول: میرسعید موسوی رضوی

Email: s.mousavi@atu.ac.ir

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6495-3466>

© 2026 LTS.
All rights reserved

۱. مقدمه

اهمیت ادبیات ترجمه‌شده بر کسی پوشیده نیست و همواره در میان خوانندگان تقاضای زیادی دارد. در بازار انتشارات ایران نیز ادبیات ترجمه‌شده سهم زیادی را به خود اختصاص داده است. ترجمه‌های ادبی مراحل زیادی را پشت سر می‌گذارند تا آماده چاپ شوند. اگرچه، به گفته واشبورن^۱ (۲۰۱۹) درخشش ترجمه نهایی ژرفای مراحل سیر آن را پنهان می‌کند. بخشی از این سیر، فرایند ویرایش است. اقتصادی‌نیا در توصیف احمد سمیعی گیلانی نوشته است:

هنگام ویرایش است که شَمّ زبانی و احاطه ادبی و درک شگرفش از مقتضیات روز همه به هم می‌آمیزد؛ گویی کوره‌ای روشن می‌کند از همه دانسته‌ها و اندوخته‌ها و ذوق سلیمش، آن‌گاه متن را بدان درمی‌نهد و پخته بیرون می‌آورد. با دست گرفتن هر متنی که شایسته ویرایشش بداند، مسئولیتی به کمال بر عهده می‌گیرد و حوصله‌ای تمام پیشه می‌کند. با شکیبی نادر متن را می‌ورزد، جمله‌ها را آرایش می‌کند، بندها را سروسامان می‌دهد، منابع را می‌کاود، گویی پدری است که دخترکش را رخت نو می‌پوشاند و گیسوانش را شانه می‌زند و بر او عطر می‌افشاند تا روانه جشنش کند. (اقتصادی‌نیا، ۱۳۹۸، ص. ۱۵۹)

البته چنین توصیفی از ویرایش شاعرانه و ادبی است، اما ترجمه پیش از آن‌که چاپ شود، چندین بار به دست مترجم، ویراستار و احتمالاً افراد دیگر به صورت مستقیم و غیرمستقیم ویرایش می‌شود. از این رو، فرایند ویرایش موضوع جالب توجهی برای بررسی است و با وجود توجه روزافزون به ویرایش ادبیات ترجمه‌شده، پژوهش‌هایی که به طور خاص به فرایند ویرایش این متون پردازند، کمتر انجام شده است (بورگ^۲، ۲۰۲۴؛ کوپونن و همکاران^۳، ۲۰۲۱) این پژوهش قصد دارد به این خلأ پژوهشی پردازد.

^۱. Washbourne

^۲. Borg

^۳. Koponen

اهمیت این پژوهش در این است که نوری بر فرایند نه‌چندان شفاف ویرایش در میان انتشارات ایرانی می‌اندازد و سعی دارد نقشه‌ای از شبکه^۱ میان کنشگرهای^۲ متعدد و روابط میانشان، حین ویرایش ادبیات ترجمه‌شده ترسیم کند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای ناشران، مترجمان، ویراستاران و دیگر کنشگران آگاهی‌بخش باشد تا نقش‌های خود و یکدیگر را درک و روابط بین خود را تسهیل کنند و ضمن شفاف‌سازی بیشتر مراحل تصمیم‌گیری، کیفیت محصول نهایی را که ترجمه ویراسته است، ارتقا دهند. در این راستا چهار پرسش اصلی طرح شده است:

۱. کنشگران دخیل در فرایند ویرایش کتاب‌های ترجمه‌شده چه کسانی/چیزهایی هستند؟
۲. هر کدام از کنشگران چه نوع(هایی) از ویرایش را در این فرایند انجام می‌دهند؟
۳. نقش هر کنشگر در این فرایند چیست؟
۴. کنشگرها چگونه با یکدیگر تعامل دارند و چگونه تصمیم می‌گیرند؟

یکی از محدودیت‌های اصلی این پژوهش، نبود مشاهده مستقیم فرایند ویرایش است. افزون بر این، سایر روش‌های تحلیل فرایند همچون تحلیل مکاتبات ایمیلی و تحلیل روزنوشت کنشگرها، به دلیل عدم همکاری ناشرها شدنی نبود. ازاین‌رو، ابزار اصلی کشف این فرایند مصاحبه است که در بخش سوم بسط داده شده است. گفتنی است که دامنه این پژوهش صرفاً شامل آثار ادبی ترجمه‌شده توسط انتشارات ایرانی است و از بررسی فرایند ویرایش دیگر گونه‌ها چشم‌پوشی شده است.

۲. پیشینه و چارچوب نظری پژوهش

در این بخش پس از تعریف ویرایش و دسته‌بندی‌های ویرایشی افراد مختلف به تعریف ترجمه ادبی و لزوم ویرایش چندباره آن می‌پردازیم. سپس ضمن معرفی چرخش جامعه‌شناختی در

^۱. network

^۲. actors

مطالعات ترجمه و پژوهش‌های فرایندمحور از ظهور نظریه کنشگر-شبکه در این بینارشته سخن می‌گوییم. در نهایت، پژوهش‌های مرتبط با این پژوهش را بر می‌شماریم.

۲. ۱. ویرایش و انواع آن

به نقل از ذوالفقاری (۱۳۹۸، ص. ۹) «ویرایش از مصدر فارسی ویراستن است. پیشوند Vi به معنای دور از هم و جدا و razis به معنای نظم و ترتیب و دربرگیرنده معانی پیراستن و آراستن است.» معادل انگلیسی برای «ویرایش» و «ویراستار» به ترتیب editing و editor است. البته لفظ editor در انتشارات ایرانی کاربردهای متفاوت دارد: ویراستار، مصحح، ناظر یا دبیر مجموعه، سردبیر مجله و نشریه. نسخه‌پرداز یا ویراستار فنی هم داریم که معادل copy editor هستند (سمیعی گیلانی، ۱۳۹۳). اختیار معادل‌های گوناگون برای یک واژه انگلیسی تناظر یک‌به‌یک را از بین می‌برد و می‌تواند ابهام ایجاد کند. آذرنگ (۱۳۷۹) نیز ویرایش را «بلبشویی» می‌داند که تنها به ویرایش منابع تألیفی و ترجمه‌ای محدود نمی‌شود و محدوده بزرگی را از گردآوری و تدوین گرفته تا معماری و مهندسی کتاب و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کتاب همراه با مذاکره با پدیدآورندگان و خدمات مشورتی دربر می‌گیرد.

سمیعی گیلانی (۱۳۹۳) طبقه‌بندی پرجزئیات و مفصلی از ویرایش ارائه کرده است که با توجه به معیارهای متنوعی دسته‌بندی می‌شود. این دسته‌بندی‌ها به اعتبار نوع ویرایش، نوع اثر، حوزه محتوایی اثر، عرصه کاربردی اثر، حجم اثر و مخاطبان اثر متفاوتند. آذرنگ (۱۳۷۹) نیز برای دسته‌بندی ویرایش از مناظر گوناگون پیشنهادهایی کرده است. در این پژوهش از دسته‌بندی ذوالفقاری (۱۳۹۸) استفاده می‌کنیم. یکی از تفاوت‌های این دسته‌بندی با دسته‌بندی سمیعی گیلانی این است که ذوالفقاری ویرایش ساختاری را همانند سمیعی گیلانی در دسته‌بندی ویرایش محتوایی قرار نداده است و آن را در کنار ویرایش زبانی گذاشته است. ذوالفقاری در دسته‌بندی‌اش ویرایش فنی را ویرایش صوری هم می‌نامد. هر دو دسته‌بندی‌ها تعریف مشابهی از ویرایش فنی دارند با این تفاوت که ذوالفقاری نسخه‌پردازی و نمونه‌خوانی را زیرگروه ویرایش

فنی دانسته است. در تحلیل نتایج پنجمین پرسش مصاحبه می‌توانیم زیرگروه‌های ذوالفقاری (نک. جدول ۵) و دو مورد از زیرگروه‌های سمیعی گیلانی (نک. بخش ۳,۲) را به تفکیک ببینیم.

۲.۲. ویرایش ترجمه ادبی

تعریف عملیاتی فرایند ویرایش در ترجمه‌های ادبی بر اساس تعریف چسترمن^۱ (۲۰۰۹) از فرایند جامعه‌شناختی ترجمه به شرح زیر است: فرایند جامعه‌شناختی ویرایش در ترجمه ادبی شامل مطالعه مراحل رویداد ویرایش است؛ از جمله شیوه‌های ویرایشی و رویه‌های کاری، تدابیر کنترل کیفیت، فرایند بازبینی، همکاری میان ویراستاران و مترجمان، پالایش تدریجی از طریق پیش‌نویس‌های متعدد و تعامل با سایر عاملان همچون نویسندگان، ناشران و مشتریان.

همان‌طور که ماسوپ^۲ (۲۰۲۰) اشاره می‌کند، مترجمان حرفه‌ای همیشه کار خود را ویرایش می‌کنند، البته ماسوپ در کتاب جامعش بین ویرایش و تصحیح تفکیکی قائل می‌شود که در فضای انتشارات ایرانی نظیر ندارد. از دیگر موضوعات این کتاب پرداختن به انواع ویرایش در انگلیسی، وظایف ویراستار و تفاوت ویرایش چاپی و الکترونیکی است. ماسوپ (۲۰۰۷) نیز پیش‌تر به خودویراستاری، زمانی که مترجم خودش اثر خود را ویرایش می‌کند و به دگرویراستاری، زمانی که شخص دیگری عمل ویرایش را انجام می‌دهد، اشاره کرده بود.

ارائه یک ترجمه ادبی باکیفیت بی‌تردید کاری دشوار و همراه با چالش‌های فراوان است. این چالش‌ها با عناصری همچون زبان گفتاری، اصطلاحات عامیانه و طنز شدت بیشتری می‌یابند؛ عناصری که نیازمند توجه و حساسیت ویژه از سوی مترجم هستند (بورگ، ۲۰۲۳). ریشه این چالش‌ها در پیچیدگی‌های زبانی متون ادبی نهفته است (پرهام و جهان‌تغ، ۲۰۲۴). بااین‌حال، چالش‌های ترجمه ادبی تنها به جنبه‌های زبانی محدود نمی‌شوند. همان‌طور که یوسف^۳ (۲۰۱۲) اشاره می‌کند، ترجمه ادبی شامل چالش‌های فرهنگی و انسانی نیز هست. چالش‌های فرهنگی از

^۱. Chesterman

^۲. Mossop

^۳. Yousef

این واقعیت ناشی می‌شوند که ترجمه ادبی مستلزم برگردان اصطلاحات و مفاهیم فرهنگ‌محور است (پرهام، ۲۰۲۰)؛ عناصری همچون اصطلاحات خاص، رسوم، ارجاعات تاریخی و هنجارهای اجتماعی که اغلب معادل مستقیمی در زبان مقصد ندارند.

فارغ از اینکه مترجم تا چه اندازه ماهرانه چالش‌های فرایند ترجمه ادبی را پشت سر گذاشته باشد، ترجمه‌های ادبی همچنان «در معرض دستکاری، تنظیم و بازبینی توسط اشخاص ثالث قرار دارند» (بوزلن^۱، ۲۰۰۸، ص. ۱۴۲). البته گاه خود مترجم در فرایند بازترجمه دست به این کار می‌زند (نک. طهماسبی بویری و موسوی رضوی، ۱۴۰۱). ازاین‌رو، اگر چه مترجم تصمیم‌گیرنده اصلی در بازنمایی هویت و فرهنگ شناخته می‌شود (نک. فرحزاد و احتشامی، ۲۰۱۱)، اشخاص دیگری نیز در این فرایند دخیل‌اند. در ادبیات پژوهشی بارها به نمونه‌هایی اشاره شده است که در آن ویراستاران یا ناشران در ترجمه‌های ادبی مداخله کرده‌اند و گاه حتی بدون هماهنگی با مترجم اصلی دست به تغییر زده‌اند (نک. ونوتی^۲، ۲۰۱۳ به نقل از بورگ، ۲۰۲۳).

۳.۲. چرخش جامعه‌شناختی در مطالعات ترجمه

چرخش جامعه‌شناختی از اواخر قرن بیستم و اوایل قرن بیست‌ویکم میلادی در مطالعات ترجمه مطرح شد (عاطف‌مهر و احتشامی، ۱۴۰۴). برخی پژوهشگران بر این باورند که بذره‌های چرخش جامعه‌شناختی در مطالعات ترجمه را توری (مرکل^۳، ۲۰۰۸؛ سیمونی^۴، ۱۹۹۸؛ اسنل‌هورنبی^۵، ۲۰۰۶) لفور (بوزلن، ۲۰۱۳؛ اسنل‌هورنبی، ۲۰۰۶) و هرمانس (بوزلن، ۲۰۱۳) کاشتند. توری^۶ (۱۹۸۵، به نقل از اسنل‌هورنبی، ۲۰۰۶) تمرکز مطالعات ترجمه را از ویژگی‌های زبانی متن مبدأ

^۱. Buzelin

^۲. Venuti

^۳. Merkle

^۴. Simeoni

^۵. Snell-Hornby

^۶. Toury

به کارکرد ترجمه در فرهنگ مقصد معطوف می‌کند. منظور او از فرهنگ «تمامی بافت اجتماعی درگیر در ترجمه به‌همراه هنجارها، قراردادها، ایدئولوژی و ارزش‌های آن جامعه» است (اسنل‌هورنبی، ۲۰۰۶، ص. ۴۹). نظریه نظام‌های لومان^۱، دیدگاه‌های نظری بوردیو^۲، به‌ویژه مفهوم عادت‌واره^۳، و نظریه کنشگر-شبکه^۴ لاتور، چارچوب‌های نظری اصلی‌ای بوده‌اند که پژوهشگران ترجمه در مطالعات جامعه‌شناختی ترجمه به‌کار گرفته‌اند (بوزلن، ۲۰۱۳؛ چسترمن، ۲۰۰۶؛ مرکل، ۲۰۰۸).

چسترمن معتقد است که مطالعات جامعه‌شناختی در ترجمه به سه دسته تقسیم می‌شود: «جامعه‌شناسی ترجمه‌ها در جایگاه محصولاتی در بازار بین‌المللی، جامعه‌شناسی مترجمان و جامعه‌شناسی ترجمه کردن یا فرایند ترجمه». او دسته سوم پژوهش را جامعه‌شناسی فرایند ترجمه یا فرایند جامعه‌شناختی رویداد ترجمه می‌نامد و آن را چنین تعریف می‌کند: جامعه‌شناسی فرایند ترجمه، از سوی دیگر، به مطالعه مراحل رویداد ترجمه می‌پردازد: شیوه‌های ترجمه و رویه‌های کاری، رویه‌های کنترل کیفیت و فرایند بازبینی، همکاری در ترجمه گروهی، نگارش پیش‌نویس‌ها، روابط با سایر عاملان از جمله کارفرما و مواردی از این دست. (چسترمن، ۲۰۰۹، ص. ۱۶)

۲.۴. نظریه کنشگر-شبکه و مطالعات ترجمه

چسترمن بر این باور است که نظریه کنشگر-شبکه می‌تواند با مطالعه فرایند جامعه‌شناختی ترجمه هم‌خوانی داشته باشد و توضیحاتی درباره چگونگی به‌کارگیری این نظریه برای این منظور ارائه می‌دهد:

^۱. Luhmann

^۲. Bourdieu

^۳. habitus

^۴. actor-network theory

جامعه‌شناسی ترجمه بر ترجمه به‌عنوان یک عمل اجتماعی متمرکز است. این عمل از انجام وظایف ترجمه (که به‌صورت رویدادهای ترجمه قابل مشاهده‌اند) تشکیل می‌شود. این عمل کم‌وبیش نهادینه شده است. وظایف به دست مترجمان انجام می‌شود؛ افرادی با سوژگی^۱، علایق و ارزش‌های خاص خود. مترجمان شبکه‌هایی را ایجاد و استفاده می‌کنند که با کمک آن‌ها وظایف از طریق همکاری به انجام می‌رسد. شبکه‌ها از کنشگران انسانی و غیرانسانی (یا منابع) تشکیل شده‌اند. هر کنشگر نقش یا کارکردی بر عهده دارد (تقسیم کار...). هر نقش دارای جایگاهی است (برداشت عمومی...). هر وظیفه تحت محدودیت‌هایی (هنجارها، سیاست‌ها، شبکه‌های دیگر...) انجام می‌شود. عمل ترجمه بر اساس نوعی برداشت از کیفیت هدایت می‌شود. (چسترمن، ۲۰۰۶، ص.

(۲۳)

بوزلن (۲۰۰۸، ص. ۱۴۲) پیشنهاد می‌کند برای رصد «پروژه ترجمه در حال شکل‌گیری» از نظریه کنشگر-شبکه لاتور استفاده شود، زیرا چنین مطالعه‌ای «راهی را برای توضیح چندگانگی سوژگی‌های دخیل در شکل‌گیری متن و منطق نهفته در پس انتخاب‌های سبکی فراهم می‌آورد؛ همچنین نشان می‌دهد که هر یک از مشارکت‌کنندگان (مترجم، بازبین یا ویراستار) چگونه درباره فضای مانور خود مذاکره می‌کنند.»

در پژوهش‌های الهام‌گرفته از نظریه کنشگر-شبکه در حوزه مطالعات ترجمه، از روش‌هایی همچون مصاحبه، مشاهده، تحلیل دقیق قراردادهای ترجمه، مکاتبات میان کنشگران، پیش‌نویس‌های ترجمه و مرور مقالات استفاده می‌شود تا روند شکل‌گیری و نهایی‌سازی پروژه‌های ترجمه پیگیری شود (بوزلن، ۲۰۰۵).

^۱. subjectivity

۲. ۵. پژوهش‌های مرتبط

جستارهای زیادی درباره تاریخ ویرایش در ایران نوشته شده است (نک. آذرنگ و رفوگران، ۱۴۰۱؛ عباسپور، ۱۴۰۱) و همچنین پژوهش‌هایی که نه تنها ترجمه را (نک. صفایی و موسوی رضوی، ۲۰۲۵؛ خلیلی و ملانظر، ۲۰۲۰؛ محمدی و ملانظر، ۲۰۲۴)، بلکه ویرایش را نیز جلوه‌ای از مقاومت دانسته‌اند (نک. فرحزاد، ۲۰۱۳). برخی پژوهش‌ها هم به بررسی فضای انتشارات یا شبکه‌ها و کنشگرهایی پرداخته‌اند که به طور کلی در نشر کتاب نقش دارند؛ نظیر پژوهش‌های بارزشی برای بررسی شبکه نشر ایران با نگاه نظریه نظام‌های چندگانه^۱ اوزوهر^۲ و ساختمندی^۳ گیدنز^۴ برای بررسی اثر سیاست‌گذاری گفتمان اصلاحات در فضای انتشارات (اشرفی و دیگران، ۱۳۹۸) و همچنین پژوهش‌هایی که برای بررسی تأثیر تغییرات سیاسی بر انتخاب کتاب برای ترجمه انجام شده است (بلوری، ۱۳۹۶). اگرچه ویرایش ترجمه توجه علمی روزافزونی را به خود جلب کرده است، اما پژوهش‌هایی که به طور خاص بر ویرایش ترجمه‌های ادبی متمرکز باشند، همچنان اندک‌اند (بورگ، ۲۰۲۴؛ کوپونن و همکاران، ۲۰۲۱). با این حال، سه مطالعه زیر به پژوهش فعلی مرتبط‌اند، هرچند به طور خاص به فرایند ویرایش پرداخته‌اند.

حدادیان‌مقدم (۲۰۱۲) با بهره‌گیری از مفاهیم میدان و سرمایه بورديو در ترکیب با نظریه کنشگر-شبکه لاتور، به بررسی رویه‌های ترجمه در انتشارات به‌نشر می‌پردازد. در این پژوهش با استفاده از مصاحبه، مکاتبات و مشاهده شرکت‌کنندگان، عاملان دخیل شناسایی شدند: مترجمان، ویراستاران انتخاب‌کننده محتوا، ارزیابان، ویراستاران فنی و نمونه‌خوان‌ها. سه شبکه متمایز نیز ضمن این پژوهش ترسیم شد: شبکه مترجم‌محور، ناشر‌محور و دانشگاه-ناشر. این تحقیق به تنش‌های میان پروژه‌های ترجمه و غیرترجمه در غیاب حمایت‌های قانون حق‌نشر در

^۱. polysystem theory

^۲. Even-Zohar

^۳. structuration

^۴. Giddens

ایران اشاره می‌کند. با وجود ارزشمندی، این مطالعه بیشتر بر فرایند کلی ترجمه متمرکز است تا به‌طور خاص بر ویرایش.

بورگ (۲۰۲۴) با رویکرد خودقوم‌نگارانه^۱، عاملان و مراحل فرایند ویرایش را پیگیری می‌کند. این پژوهش نشان می‌دهد که مترجمان در چندین مرحله کار خود را ویرایش می‌کنند و در مرکز فرایند باقی می‌مانند، درحالی‌که ویراستاران مختلف در مراحل بعدی سطوح گوناگونی از بازخوردهایشان را ارائه می‌کنند که در نتیجه‌ی بررسی‌های یک‌سویه متن ترجمه و بررسی‌های دوسویه متن مقصد با متن مبدأ فراهم آمده است.

در نهایت، **مارین لاکارتا و بارگاس اورپی^۲ (۲۰۱۹)** ویرایش را در چارچوب یک ناشر خصوصی و دیجیتال بررسی می‌کنند و برای این منظور به مصاحبه‌ها، یادداشت‌های روزانه، یادداشت‌های میدانی، مکاتبات و پیش‌نویس‌ها متکی هستند.

۲.۶. چارچوب نظری

چارچوب نظری این مطالعه نظریه کنشگر-شبکه است. این نظریه به چگونگی ساخته شدن علم می‌پردازد (**آکریش و لاتور، ۱۹۹۲**) در این نظریه، تولید علم به مثابه فرایندی از پیوند، ارتباط یا تعامل در نظر گرفته می‌شود؛ حرکتی که موجودیت‌های گوناگون، اعم از انسانی یا غیرانسانی، را به هم متصل می‌کند (**لاتور، ۲۰۰۵؛ لاتور و استرام، ۱۹۸۶**). نظریه کنشگر-شبکه به «علم آماده» علاقه‌ای ندارد؛ یعنی نگاهی که علم را بدنه‌ای کامل و پایدار از دانش می‌بیند. علم آماده دستورالعمل‌هایی مانند «فقط این کار را انجام بده... فقط آن کار را انجام بده...» ارائه می‌کند. در مقابل، این نظریه بر «علم در حال ساخته شدن» تمرکز دارد؛ یعنی فرایند تولید دانش علمی و فناوری. کنشگر-شبکه، واقعیت‌ها و ماشین‌ها را همواره «نامشخص» می‌بیند؛ به این معنا که آن‌ها محصول مذاکرات، آزمایش‌ها و مناقشات جاری هستند (**لاتور، ۱۹۸۷، ص. ۱۴**).

^۱. autoethnographic

^۲. Marin-Lacarta and Vargas-Urpi

بر اساس دیدگاه لاتور^۱ (۱۹۹۶، ص. ۳۷۳) کنشگر طبق «تعریف نشانه‌شناختی، یک کنش‌ور^۲، است؛ چیزی که خود کنش دارد یا فعالیتی به آن از سوی دیگری واگذار می‌شود.» یا به‌اختصار، کنش‌ور «هر آن چیزی است که کنش دارد یا کنش خود را تغییر می‌دهد» (آکریش و لاتور^۳، ۱۹۹۲، ص. ۲۵۹). شبکه «اثری است که از حرکت عاملان بر جا می‌ماند» (لاتور، ۲۰۰۵، ص. ۱۳۲) یا «حرکت ثبت‌شده یک چیز» (لاتور، ۱۹۹۶، ص. ۲۷۸). شبکه «یک مفهوم است، نه چیزی بیرونی؛ ابزاری است برای کمک به توصیف چیزی، نه خود آنچه توصیف می‌شود» (لاتور، ۲۰۰۵، ص. ۱۳۱).

ترجمه به تعبیر لاتور انتقال معنا درون شبکه و میان کنشگران است و زمانی رخ می‌دهد که شبکه طی چهار مرحله با هدف برگشت‌ناپذیری^۴ تشکیل می‌شود. در مرحله اول (مسئله‌پردازی^۵)، گذرگاه اجباری^۶، کنشگری که پروژه برای او تعریف شده یا خود تعریف‌کننده آن است، به شناسایی دیگر کنشگران و مسئله‌پردازی می‌پردازد. در مرحله دوم (علاقه‌مندسازی^۷)، گذرگاه اجباری باید دیگر کنشگران را به تشکیل شبکه علاقه‌مند کند و برای رسیدن به این منظور از روش‌هایی بهره می‌برد. در مرحله سوم (عضوگیری^۸)، کنشگران به تشکیل شبکه رضایت می‌دهند. مرحله چهارم (تدارکات^۹) مرحله‌ای است که از همه امکانات موجود در کنشگر-شبکه تشکیل شده برای رسیدن به هدف برگشت‌ناپذیری استفاده می‌شود (تیولنف^{۱۰}، ۲۰۱۴).

^۱. Latour

^۲. actant

^۳. Akrich and Latour

^۴. irreversibility

^۵. problematization

^۶. Obligatory Passage Point (OPP)

^۷. intersement

^۸. enrolment

^۹. mobilization

^{۱۰}. Tyulenev

۳. روش پژوهش

۳.۱. مصاحبه‌شونده‌ها

همان‌طور که در مقدمه اشاره شد، روش جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش مصاحبه بوده است. در مجموع ۵۷ نفر در این مصاحبه شرکت کردند که از میان آن‌ها ۲۶ مترجم، ۱۲ ویراستار، ۶ سرویراستار، ۶ نمونه‌خوان، ۴ سرمترجم و ۳ مدیر انتشارات حضور داشتند. ده نفر از مصاحبه‌شوندگان بیش از یک جایگاه شغلی داشتند، اما در شمارش، جایگاه شغلی اصلی‌شان در نظر گرفته شده است. در میان آن‌ها ۱۵ نفر ۲ تا ۵ سال، ۱۸ نفر ۵ تا ۱۰ سال و ۲۴ نفر بیش از ۱۰ سال سابقه کاری داشتند. در بین مصاحبه‌شوندگان ۳۰ آقا و ۲۷ خانم حضور داشتند. با روش نمونه‌گیری آسان، افرادی برای مصاحبه انتخاب شدند که حداقل سابقه دو سال همکاری رسمی با دست‌کم یک انتشارات داشتند. برای مشاهده جزئیات کامل مصاحبه‌شونده‌ها به پیوست دوم مراجعه کنید.

۳.۲. جمع‌آوری داده‌ها

مجموعاً ۹ سؤال از مصاحبه‌شونده‌ها پرسیده شد که در پیوست اول موجود است. در توضیح پرسش پنجم باید گفت که انواع ویرایش طبق دسته‌بندی ذوالفقاری (۱۳۹۸) در سه دسته فنی (صوری)، ساختاری‌زبانی و محتوایی قرار می‌گیرد که به‌صورت دستی یا الکترونیکی انجام می‌شود. برای افزایش دقت مصاحبه‌ها از همین دسته‌بندی استفاده شد تا تضادی در تعاریف مصاحبه‌شونده‌ها در تفکیک میان سه نوع اصلی پیش نیاید. تنها دو زیرگروه «تهیه عنوان روی جلد و یادداشت پشت جلد» و «آماده‌سازی صفحه‌های ابتدایی عنوان و حق‌نشر» از دسته‌بندی سمیعی گیلانی (۱۳۹۳) برداشته شده است (جدول ۵). برای کم‌کردن اثر توزیع نامتوازن جایگاه‌های شغلی مصاحبه‌شونده‌ها در پرسش‌ها، علاوه‌بر نقش‌های خودشان، نقش افراد دیگر نیز مطرح شده است.

به مصاحبه‌شونده‌ها حق انتخاب روش مصاحبه داده شد. بسیاری از آن‌ها ارسال پیام صوتی را در پیام‌رسان‌ها ترجیح دادند و برخی پاسخ‌هایشان را مکتوب ارسال کردند و با عده بسیار کمتری از آن‌ها مصاحبه حضوری انجام شد. همه پیام‌های صوتی به صورت دستی ترانویسی شد.

۳.۳. تحلیل داده‌ها

پاسخ‌های مصاحبه‌شونده‌ها به روش تحلیل مضمون^۱ شش مرحله‌ای براون و کلارک^۲ (۲۰۰۶) و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودی‌ای^۳ ۲۴ انجام شد. مضمون‌ها در این نوع تحلیل «الگوهای از معانی مشترک دارای مفهومی محوری» هستند (براون و کلارک، ۲۰۱۹، ص. ۵۹۳). تحلیل مضمون استقرایی^۴ انجام شد که روشی «جزء به کل» است و در آن تحلیل «مبتنی بر داده» است، بدون تلاش برای جا دادن داده‌ها در کدگذاری‌های ازپیش‌تعیین‌شده.

۴. نتایج

داده‌های این تحقیق حاصل پاسخ‌های مصاحبه‌شونده‌ها به ۹ پرسش مختلف است. برخی از این پرسش‌ها، مثل پرسش‌های ۱ با ۴ و ۶ با ۷ ادغام شده‌اند، چراکه هدف این پرسش‌ها یکی بوده است و تنها مکمل هم بوده‌اند. بنابراین، در این فصل یکی‌یکی داده‌های هر پرسش به نمایش گذاشته می‌شود و مثال‌هایی از میان مصاحبه‌ها ارائه می‌شود. لازم به ذکر است که در بیشتر موارد مجموع بسامدها با تعداد مصاحبه‌شونده‌ها (۵۷ نفر) برابر نمی‌شود و دلیلش این است که پاسخ‌دهنده‌ها ممکن است هم‌زمان به چندین موضوع اشاره کنند، مثلاً طبق تجربه و نظرشان چندین کنشگر در ماجرا دخیل باشند یا این کنشگرها چند نقش داشته باشند و ارتباط بینشان

^۱. thematic analysis

^۲. Braun and Clarke

^۳. MAXQDA 24

^۴. inductive

لزوماً با استفاده از یک وسیله نباشد. بنابراین، مثال‌هایی از این دست باعث می‌شود تناسبی میان بسامد کدها و تعداد مصاحبه‌شونده‌ها وجود نداشته باشد.

۴.۲. کنشگران انسانی و نقش‌هایشان در فرایند ویرایش

بر اساس یافته‌های پژوهش، در مقایسه با سایر کنشگران دخیل در فرایند ویرایش، بیشترین بسامد کنشگری، در میان کنشگران انسانی، به ویراستار اختصاص دارد (جدول ۱). طبق یافته‌ها، ویراستار با سه نقش کنشگری خود را در فرایند ویرایش نشان می‌دهد. نقش اصلی او همان عمل ویرایش است. نقش بعدی او انجام وظایف سرویراستار است. در واقع سرویراستار همان ویراستاری است که تجربه بیشتری داشته باشد. مصاحبه‌شونده ۴۵، ویراستار، سرویراستار و نمونه‌خوانی با بیش از ده سال تجربه، در این باره گفت:

قدیم یه مقداری از این کارهای تصمیم‌گیری و اجرایی مثل هماهنگی با من بود، وقتی حضور داشتم تو دفتر نشر؛ مثلاً به مترجمی زنگ بزنم، هماهنگ کنم، چون اون زمان هم ویرایش می‌کردم، هم نمونه‌خوانی. ترجمه نمی‌کردم. بعضی وقت‌ها یه چیزهایی می‌نوشتم درمورد معرفی کتاب... آثار... یه جورایی هنوز البته تولید محتوای اینستاگرامی و این‌ها به این شکل همه‌گیر نشده بود، اوایلش بود، ولی یه مقداری از این کارها انجام می‌دادم.

مصاحبه‌شونده ۸، سرویراستاری با ده سال سابقه، نیز این صحبت‌ها را تأیید کرد. مصاحبه‌شونده ۲۰، مترجمی با بیش از ده سال تجربه، به وظیفه‌ای خاص اشاره کرد: «بعضی وقت‌ها مثلاً می‌بینی ویراستارها دارن با این پروژه همکاری می‌کنن؛ مثلاً یه پروژه مجموعه نمایشه و تمام کارهای اون مجموعه‌نمایش به عهده‌ش می‌افته، نه اینکه صرفاً ویرایش بکنن.» گاهی هم ویراستار نقش مشاور را برای ناشر دارد. مصاحبه‌شونده ۱۰، ویراستاری با بیش از ده سال تجربه، به نقش خود در پیشنهاد طرح جلد یا یادداشت پشت جلد کتاب اشاره کرد.

مترجم در میان کنشگران انسانی جایگاه دوم را دارد و علاوه بر نقش اصلی‌اش در نقش ویراستار و مشاور نیز کنشگری می‌کند. مصاحبه‌شونده ۱، مترجمی با ۲ تا ۵ سال سابقه، درباره نقش ویراستاری خود گفت که همیشه کار خود را ویرایش کرده است. مترجمانی که در ویرایش هم تخصص دارند میان ناشران درجه یک محبوب‌تر هستند. مصاحبه‌شونده ۲۰ در این باره افزود: «در واقع ناشرها، به خصوص ناشرهای شناخته‌شده‌تر، اصلاً با مترجمی کار می‌کنن که خودش هم کار ویرایش انجام بده، یعنی یک متن ویراسته تحویل بده.» مصاحبه‌شونده‌های ۲، ۴۸ و ۵۱ نیز صحبت‌های مشابهی داشتند. مصاحبه‌شونده‌های ۱۵ و ۳۳ نیز به نقش مترجم در پیشنهاد عنوان روی جلد و یادداشت پشت جلد کتاب اشاره کردند.

جدول ۱. کنشگران انسانی دخیل در فرایند ویرایش

کنشگر انسانی	بسامد	درصد
ویراستار	۵۴	٪۲۴
مترجم	۴۸	٪۲۱
ناشر	۳۳	٪۱۴
نمونه‌خوان	۲۱	٪۹
سرویراستار	۲۱	٪۹
سر مترجم	۱۵	٪۷
صفحه‌آرا	۱۲	٪۵
مأمور سانسور	۱۲	٪۵
کنشگران پنهان در شبکه ناشر	۶	٪۳
ارزیاب یا متخصص موضوعی	۶	٪۳
جمع	۲۲۸	٪۱۰۰

مترجم ممکن است در یک انتشارات از وظیفه اصلی‌اش، یعنی خود عمل ترجمه، فاصله بگیرد و تبدیل به کنشگری دیگر، سر مترجم، شود. سر مترجم و سرویراستار، طبق یافته‌های این پژوهش، هر دو نقش واسطه بین مترجم و ناشر را داشتند. سر مترجم اما بیشتر نقش کیفیت‌سنج یا

تطبیق‌دهنده متن مقصد با متن مبدأ را داشت. مصاحبه‌شونده ۵۷، مترجم و سرمترجمی با بیش از ده سال تجربه، درباره این وظیفه خود گفت: «وقتی کاری بهم ارجاع شده، بیشتر نگرانی از بابت صحت و دقت ترجمه بوده و برای همین وقتی متن رو تطبیق دادم، اگر اشتباه محتوایی یا معنایی داشته، مجبور شدم درست کنم.» سرمترجم در برخی انتشارات ممکن است کنشگر بسیار مهمی باشد، چراکه به گفته مصاحبه‌شونده ۵۱، مترجمی با ۲ تا ۵ سال سابقه، قدرت این را دارد که دیگر کنشگران را مانند مترجم، ویراستار یا نمونه‌خوان انتخاب و استخدام کند.

مدیر انتشارات ممکن است به‌طور غیرمستقیم در فرایند ویرایش اثر بگذارد، بدین صورت که او می‌تواند دیگر کنشگران دخیل در فرایند ویرایش را انتخاب و استخدام کند یا سرمترجم یا سرویراستار را برای این کار بگمارد. همچنین ناشر معمولاً به‌عنوان یکی از طرفین قرارداد ترجمه حضور دارد و همچنین نقش مشاوره‌دهنده را در اختلاف‌های ویرایش میان کنشگران دارد. مصاحبه‌شوندگان ۱۲، ۱۷ و ۵۶ ناشرانی هستند که این موارد را مطرح کردند.

«کنشگران پنهان در شبکه ناشر»، هرچند تنها ۶ تکرارشوندگی داشت، یکی از جالب‌توجه‌ترین یافته‌های این مطالعه است. سناریوی مصاحبه‌شونده ۵۷ شاید شدیدترین حالت بروز آن باشد، اما ۵ تکرار دیگر روایتی معمولی‌تر داشتند:

گاهی اوقات مدیر مؤسسه که ناشر بود گاهی ترجمه منو در اختیار مهمونی که اومده بود قرار می‌داد و ازش می‌خواست بگه ترجمه خوبه یا نه. اونم که کتاب رو ندیده بود و یه نگاه گذرا می‌نذاخت و گاهی حرف‌هایی هم می‌زد و گاهی مثلاً می‌گفت چرا اینجا این کلمه به کار رفته یا این جمله هست و اینا. این چیزها خیلی چالش‌برانگیز بود و ناشر به سرویراستار می‌گفت یکی اومده به مترجم تو ایراد گرفته و تو چرا این کار رو نکردی. سرویراستار هم نمی‌تونست بگه مهمون شما اشتباه کرده و این مواقع خیلی سخت بود که ناشر رو مجاب کنی [...] این مواقع خیلی بد بود و ما می‌گفتیم که کار ما رو به کسی ندید. اگه به ویراستارتون مطمئن هستید، فقط حرف اون رو قبول

کنید. توی این موارد با ما تماس می‌گرفتن و شفاهی توضیح می‌دادیم بهشون و معمولاً با پشتیبانی سرویراستار حل می‌شد. ولی خدایی نکرده، اگه اون سرویراستار هم شک می‌کرد، دیگه بدبختی می‌شد.

صفحه‌آرا و نمونه‌خوان کنشگرانی هستند که بعد از اتمام کار کنشگران دیگر کارشان بر روی کتاب آغاز می‌شود. هر دو بیشتر در زمینه ویرایش فنی (صوری) اثرگذار هستند. مصاحبه‌شونده ۲۳، نمونه‌خوان و خواننده حرفه‌ای آثار ادبی است که کنشگران پنهان شبکه ناشر او را به دلیل متن‌های ویراسته‌ای که برای معرفی کتاب در اینستاگرام منتشر می‌کرده، به ناشر معرفی کرده‌اند. کنشگری به نام ارزیاب یا متخصص موضوعی احتمالاً بیشتر در فرایند ویرایش گونه غیرادبی بروز پیدا کند، اما گاهی درون یک اثر ادبی نیز مواردی وجود دارد که نیازمند کمک این کنشگر خارجی است. مصاحبه‌شونده ۳۰، مترجمی با بیش از ده سال سابقه، توضیح داد:

مثلاً من خودم چون تحصیلاتم توی موسیقی بوده، پیش اومده کتابی رو ناشر برام بفرسته تا اصطلاحاتش رو ارزیابی بکنم، چون توی اون کتاب اصطلاحات موسیقایی به کار رفته بود و چون حوزه تخصصی‌م این بود باید این اصطلاحات رو چک می‌کردم. البته باید بگم که این کتاب داستانی بود و یکی از فصل‌هاش از این اصطلاحات داشت.

نقش مأمور سانسور در فرایند ویرایش می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم باشد. طبق گفته مصاحبه‌شونده ۲۰، کتاب به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌رود و آنجا تغییراتی در آن اعمال می‌شود و این نمونه‌ای از اثر مستقیم این کنشگر است. گاهی هم طبق گفته‌های مصاحبه‌شونده ۲۵، سرویراستاری با ۲ تا ۵ سال تجربه، این اثر غیرمستقیم است و مترجم یا سرویراستار با عمل خود سانسوری سعی می‌کنند از سانسورهای مستقیم و احتمالاً شدیدتر مأمور سانسور پیشگیری کنند.

۲.۴. کنشگران غیرانسانی

همان‌طور که انتظار می‌رفت، نرم‌افزار مایکروسافت ورد (قابلیت ردیابی تغییرات^۱ و افزونه‌های^۲ ویرایشی) بیشترین تکرار شونده‌گی را داشت (نک. [جدول ۲](#)). مصاحبه‌شونده ۱۸، ویراستاری با بیش از ده سال تجربه، از افزونه‌های مختلفی همچون «ویراستیار»، «پاک‌نویس» و «ویراویست» استفاده کرده است و پاک‌نویس را دقیق‌تر و ویراستیار را سریع‌تر می‌داند.

در میان منابع و فرهنگ‌های برخط و چاپی آثار مهمی همچون کتاب نگارش و ویرایش از احمد سمیعی گیلانی و فرهنگ بزرگ سخن مطرح شد. همچنین، فرهنگ املائی ویراستاران و واژه‌دان از منابع برخط یادشده بودند.

حضور کم‌رنگ شیوه‌نامه ویرایشی میان کنشگران غیرانسانی پرسش‌برانگیز است و در بخش پنجم درباره آن بحث می‌کنیم. می‌دانیم که سرویستار مسئول تهیه شیوه‌نامه است و مصاحبه‌شونده ۳۰ این ادعا را تأیید کرد.

استفاده از هوش مصنوعی در فرایند ویرایش نیز پدیده‌ای مربوط به سال‌های اخیر است. مصاحبه‌شوندگان اشاره کردند که برای اصلاح فاصله‌گذاری و دیگر علائم نگارش از آن استفاده می‌کنند.

جدول ۲. کنشگران غیرانسانی دخیل در فرایند ویرایش

کنشگر غیرانسانی	بسامد	درصد
مایکروسافت ورد (مجموع)	۷۲	٪۴۹
نوار مرور (ردیابی تغییرات)	۴۵	٪۶۲
افزونه‌های ویرایشی	۲۷	٪۳۷
منابع و فرهنگ‌های برخط و چاپی	۳۶	٪۲۴
نرم‌افزارهای کمک‌مترجم (ترادوس و میت‌کت)	۱۲	٪۸

^۱. track changes

^۲. add-ins

شیوه‌نامه ویرایشی	۹	٪۶
هوش مصنوعی (چت‌جی‌پی‌تی و جمینای)	۹	٪۶
ادوبی این‌دیزاین	۹	٪۶
جمع	۱۴۷	٪۱۰۰

۴.۳. تعامل میان کنشگران انسانی

طبق **جدول ۳**، تعامل مستقیم و دوطرفه میان کنشگران محبوب‌ترین روش تعاملی بوده است. در برخی موارد هم تعامل حداقلی یا غیرمستقیم است و همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، با واسطه‌گری سرمترجم یا سرویراستار صورت می‌گیرد. مصاحبه‌شونده ۳۹، ویراستاری است با ۵ تا ۱۰ سال تجربه کاری و در این مدت تنها کتاب را برای ویرایش دریافت کرده و پس از اتمام کار آن را تحویل داده است و هیچ تعاملی در حین ویرایش با دیگر کنشگران نداشته است. طبق تجربه مصاحبه‌شونده ۵، ویراستاری با ۵ تا ۱۰ سال سابقه، گاهی گروهی تشکیل می‌شود که همه کنشگران در آن حضور دارند و تعامل جمعی صورت می‌گیرد. مصاحبه‌شونده ۱۰ نیز این روش تعاملی را برای نتیجه‌اثر سودمند و بسیار موفق دانست. برخی مصاحبه‌شوندگان تجربه‌های بدی را از تعامل نابرابر یا تعارض‌آمیز گزارش کردند. یکی از آن‌ها گفت که سرمترجم نظر او را درباره یادداشت پشت جلد پرسیده و حتی از او خواسته است که متنی برای این منظور تهیه کند، اما در نهایت بدون این‌که به او اطلاع دهد، متن دیگری را انتخاب کرده است. این تنها یکی از نمونه‌های تعامل یک‌سویه بود.

مصاحبه‌شونده ۵۶ ناشری است که بیش از ده سال تجربه دارد و آثار ادبی زیادی را منتشر کرده است. او شواهدی دال بر تعامل سلسله‌مراتبی ارائه کرد و گفت:

شخصاً با سرویراستار در ارتباط هستم و تنها ارتباطی که با ویراستارها و مترجم‌ها دارم در مرحله عقد قرارداد و به این شکل که سرویراستار با مترجم در ارتباط و سرویراستار هم

با من ارتباط داره. یعنی مترجم اگر سؤالی داشته باشه، از سرویراستار می پرسه و، اگر نیاز بود، ایشون به من منتقل می کنه.

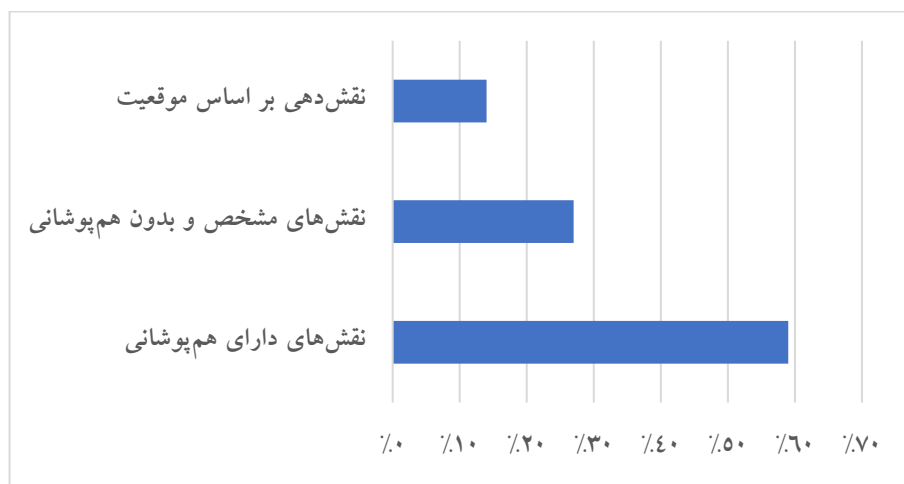
جدول ۳. انواع تعامل میان کنشگران انسانی دخیل در فرایند ویرایش

نوع تعامل	بسامد	درصد
تعامل مستقیم و دوطرفه	۴۲	٪۴۱
تعامل حداقلی یا غیرمستقیم	۲۷	٪۲۶
فقدان تعامل	۱۲	٪۱۲
تعامل گروهی	۹	٪۹
تعامل نابرابر یا تعارض آمیز	۹	٪۹
تعامل سلسله مراتبی	۳	٪۳
جمع	۱۰۲	٪۱۰۰

۴. هم پوشانی در نقش های کنشگران انسانی

طبق **نمودار ۱**، نقش های کنشگران در نزدیک به ۶۰ درصد مواقع با یکدیگر هم پوشانی داشتند. برخی از مصاحبه شوندگان این هم پوشانی ها را نشانه ضعف ناشر می دانستند، اما مصاحبه شونده ۳۱، سرمترجمی با ۵ تا ۱۰ سال تجربه، این موضوع را پدیده ای مثبت دانست:

هم پوشانی نقش ها هم طبیعی هست، چون مثلاً شما به عنوان مترجم ممکنه بخواید بعضی موارد رو چک کنید یا اصلاح کنید، بعد ویراستار یا سرویراستار هم دوباره بررسی کنن و تغییر بدن. اینجا گاهی چند نفر روی یک موضوع کار می کنن چون بهش شک دارن و می خوان مطمئن بشن، که این باعث صرف زمان می شه، ولی لازمه برای دقت بیشتر [...] در نهایت، همه سعی می کنن بهترین حالت رو ارائه بدن، حتی اگر تغییرها بیشتر سلیقه ای باشن. این فرایندهای هم پوشان و تکرارها در واقع به کیفیت نهایی کمک می کنن، هرچند ممکنه کمی زمان بر باشه.



نمودار ۱. هم‌پوشانی نقش‌های کنشگران انسانی دخیل در فرایند ویرایش

در برخی موارد دیگر هر کنشگر نقش مختص خودش را دارد و در کار کنشگر دیگر دخالتی نمی‌کند. در موارد معدودی هم ممکن است کنشگری که مثلاً نقش ویراستار دارد، در نقش نمونه‌خوان ظاهر شود.

۴. ۵. راه‌های ارتباطی کنشگران انسانی و روش ویرایش

ارتباط مبتنی بر فایل رایج‌ترین نوع ارتباط میان کنشگران بود (نک. جدول ۴). در این روش کنشگران دخیل در فرایند ویرایش با بهره‌جستن از امکانات یک کنشگر غیرانسانی، نرم‌افزار مایکروسافت ورد، از ویژگی درج پیشنهاد یا ردیابی تغییرات همچون راهی برای ارتباط استفاده می‌کنند. مصاحبه‌شونده ۵، ویراستاری با ۵ تا ۱۰ سال سابقه است که استفاده‌ای مبتکرانه در این مورد دارد: «بیشتر وقت‌ها این‌طوری که موقع ویرایش همون‌جا کامنت می‌ذارم یا هایلایت می‌کنم. مثلاً می‌گم پیشنهادها هایلایت زرده و بازبینی‌ها هایلایت سبزه. من با یه سری علائم قراردادی بین خودمون کتاب رو ویرایش می‌کنیم.» مصاحبه‌شونده ۱۵، مترجمی با ۲ تا ۵ سال تجربه، از

وبسایت میت‌کت استفاده می‌کند و با اشتراک‌گذاری پروژه با ویراستارش در این فضای برخط از پیشنهادهای درج‌شده او استفاده می‌کند.

جدول ۴. تنوع روش‌های ارتباطی کنشگران انسانی دخیل در فرایند ویرایش

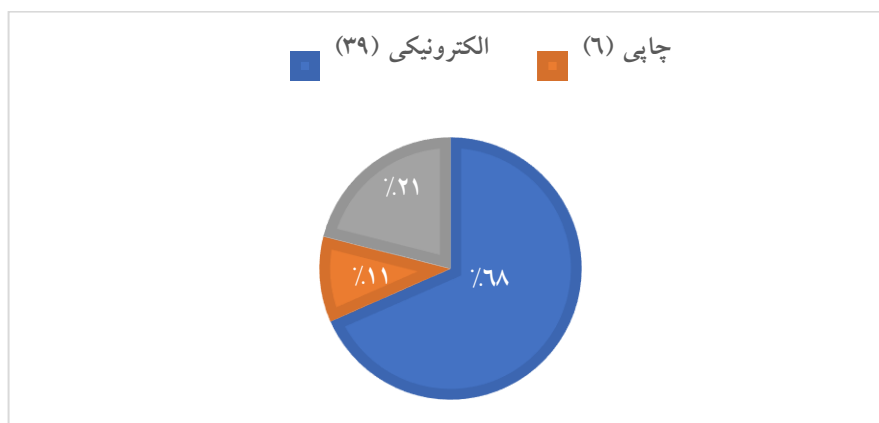
روش ارتباطی	بسامد	درصد
ارتباط مبتنی بر فایل	۴۵	٪۲۸
تماس تلفنی یا پیام صوتی	۳۳	٪۲۱
جلسه حضوری	۲۷	٪۱۷
مکاتبات ایمیلی	۲۴	٪۱۵
پیام‌رسان‌های برخط	۲۱	٪۱۳
جلسه برخط	۹	٪۶
جمع	۱۵۹	٪۱۰۰

مصاحبه‌شونده ۴۹، سرمترجمی با ۲ تا ۵ سال سابقه، درباره برگزاری جلسه‌های برخط توضیح داد:

چون سرمترجم هستم و مسئولیت‌های زیادی برعهده دارم، گفت‌وگو درباره خیلی از مسائل یا پاسخ دادن به خیلی از سؤال‌ها از طریق پیام متنی امکان‌پذیر نیست. بنابراین، ما جلسات آنلاین برگزار می‌کنیم و این‌طور باعث می‌شه همه به راحتی بتونن باهم در ارتباط باشن.

با توجه به **نمودار ۲**، همان‌طور که انتظار می‌رفت، ویرایش الکترونیکی در میان کنشگران دارای اولویت است. مصاحبه‌شونده ۶، ویراستاری با بیش از یک دهه سابقه است که سال‌هاست ویرایش چاپی یا بر روی کاغذ انجام نداده است. طرفداران اندک روش چاپی دفاع‌هایی از استدلال‌های خود داشتند که خلاصه‌اش را مصاحبه‌شونده ۴۲، مترجم، ویراستار و نمونه‌خوانی با بیش از ده سال تجربه، بیان کرده است: «ترجیحم ویرایش روی کاغذ است. ویرایش فایل با

حالت ترک‌چنجز فایل را سنگین می‌کند و مشاهده و دنبال کردن تغییرات هم گاهی مشکل می‌شود.» برخی نیز معتقد بودند نمونه‌خوانی کارهای با حساسیت بالا بهتر است روی کاغذ انجام شود.



نمودار ۲. روش ویرایش کنشگران انسانی

تعدادی دیگر از مصاحبه‌شونده‌ها میانه‌روی را ترجیح می‌دادند و از هر دو روش‌ها استفاده می‌کردند. مصاحبه‌شونده ۴۸، مترجمی با ۵ تا ۱۰ سال سابقه است که به‌طور هم‌زمان از روش الکترونیکی و چاپی استفاده می‌کند:

من کار ویرایش رو روی فایل ورد به‌صورت الکترونیکی انجام می‌دم، ولی هم‌زمان یه نسخه چاپی هم دارم جلوی خودم. چون چشمم زود خسته می‌شه، یه بار پرینت گرفتم و روش ویرایش کردم، مثلاً نیم‌فاصله‌ها رو که شاید توی صفحه نمایش متوجه نشم. ویراستار هم قبلاً یه بار کار کرده بود، اما من با داشتن چاپی و فایل ورد هم‌زمان اصلاح می‌کردم و راحت‌تر بود.

۶.۴. انواع ویرایش

همان‌طور که قبلاً توضیح داده شد، سه نوع اصلی ویرایش در ۱۵ زیرگروه دسته‌بندی شدند. این دسته‌بندی را در **جدول ۵** مشاهده می‌کنید.

جدول ۵. انواع ویرایش و زیرگروه‌هایشان

ویرایش زبانی ساختاری	ویرایش فنی (صوری)	ویرایش محتوایی
یکنواخت‌سازی سبک زبانی	تنظیم صفحات ابتدایی مانند عنوان و حق‌نشر	ارائه توضیحات یا پیشنهادها در پانوش
اصلاح خطاهای دستوری، ساختاری و جمله‌بندی	انتخاب عنوان روی جلد و پشت جلد کتاب	افزودن مطالب جاف‌تاده به متن یا پانوش
شفاف‌سازی عبارات مبهم، متناقض، محاوره‌ای	تنظیم و فرمت‌گذاری پانوش‌ها، تیترا، فواصل	بازچینی و تنظیم جملات برای انسجام بیشتر
جایگزینی واژه‌های غیرفارسی با معادل مناسب	بررسی ترجمه اسامی خاص و اصطلاحات تخصصی	مقایسه‌ی متن با نسخه‌ی اصلی ترجمه
حذف واژه‌ها یا ساختارهای زائد، تکراری یا کلیشه‌ای	رعایت اصول نگارشی، نشانه‌گذاری و یکدستی در نوشتار	
کوتاه‌سازی و ساده‌سازی جملات پیچیده		

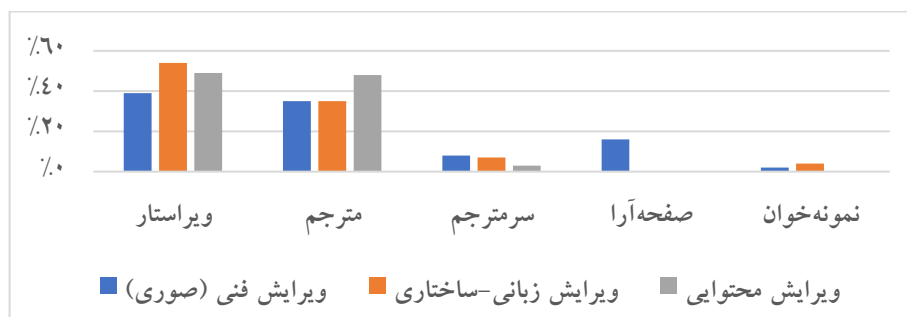
به‌طور کلی کنشگران فرایند ویرایش در انتشارات ایرانی در مواجهه با اثر ادبی بیشتر ویرایش زبانی ساختاری (۴۳٪) انجام می‌دهند و پس از آن ویرایش فنی یا صوری (۳۲٪) و ویرایش محتوایی (۲۵٪). برخی زیرگروه‌های **جدول ۵** را چندین کنشگر هم‌زمان انجام می‌دهند و برخی دیگر مخصوص به کنشگرانی خاص است. برای مثال، مصاحبه‌شونده ۴۰ و ۵۱، شفاف‌سازی عبارات مبهم، متناقض و محاوره‌ای را مختص به مترجم می‌دانند. یا مثلاً مقایسه‌ی متن با نسخه‌ی اصلی ترجمه را معمولاً سرمترجم و مترجم انجام می‌دهند و ویراستار و سرویراستار کمتر چنین کاری می‌کنند.

کنشگرانی که این سه نوع ویرایش را انجام می‌دهند در فرایند ویرایش دخالت مستقیم دارند. این کنشگران ۵ نفر هستند که، به ترتیب بسامدشان در پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، در **جدول ۶** آمده‌اند. ویراستار و مترجم اختلاف ده درصدی با یکدیگر دارند و بیش از ۸۰ درصد فرایند ویرایش را عهده‌دار هستند. سه کنشگر بعدی نقش اندکی در یافته‌های ما بروز دادند.

جدول ۶. کنشگران انسانی با دخالت مستقیم در فرایند ویرایش

کنشگر دخیل	بسامد	درصد
ویراستار	۳۷۲	٪۴۸
مترجم	۲۹۴	٪۳۸
سر مترجم	۵۱	٪۶
صفحه‌آرا	۳۹	٪۵
نمونه‌خوان	۱۸	٪۳
جمع	۷۷۴	٪۱۰۰

بررسی همه کنشگران دخیل در یک نگاه می‌تواند درک عمیقی از فرایند ویرایش و این‌که هر کنشگر مشغول چه نوع ویرایشی است به ما بدهد. همان‌طور که در **نمودار ۳** می‌بینید، ویراستار در هر سه نوع ویرایش بر دیگر کنشگران برتری دارد و در این بین بیشتر مشغول ویرایش زبانی‌ساختاری است. مترجم در جایگاه دوم قرار دارد، هرچند درباره ویرایش محتوایی تنها یک درصد از ویراستار سهم کمتری دارد. در ویرایش فنی (صوری) نیز تفاوت مترجم با ویراستار اندک است. نقش کمتر سر مترجم در ویرایش محتوایی نسبت به دو نوع ویرایشی دیگر و نسبت به سهم ویراستار و مترجم در این نوع ویرایش جالب و دور از انتظار است. صفحه‌آرا تنها در ویرایش فنی (صوری) نقش دارد و نمونه‌خوان ویرایش محتوایی انجام نمی‌دهد.



نمودار ۳. توزیع انواع ویرایش میان کنشگران انسانی با دخالت مستقیم در فرایند ویرایش

۵. بحث و نتیجه‌گیری

۵.۱. بحث

همان‌طور که **لاتور (۲۰۰۵، ص ۱۲۹)** بیان می‌کند، «شبکه به چیزی که تقریباً به شکل نقاط به هم پیوسته باشد، مانند تلفن، بزرگراه یا شبکه‌ی فاضلاب، اشاره نمی‌کند.» او همچنین شبکه را به‌عنوان «ردپایی که از عوامل متحرک به جا می‌ماند» یا «حرکت ثبت‌شده یک چیز» (**لاتور، ۱۹۹۶، ص. ۲۷۸**) تعریف می‌کند. براین‌اساس، این مطالعه مستقیماً به خود «شبکه‌ها» نمی‌پردازد؛ در عوض، بر روابط بین کنشگران تمرکز دارد.

طبق یافته‌های این پژوهش، ویراستار پربسامدترین کنشگر است، اما او از مترجم هم ناپیداتر است. با توجه به نظریه کنشگر-شبکه و نتایج این پژوهش، ویراستار کنشگری است که توسط گذرگاه ضروری به پروژه علاقه‌مند می‌شود. گاهی ویراستار کتابی را از این رو به آن رو می‌کند و کیفیت اثر را به طرز قابل توجهی بالا می‌برد، اما جز اینکه نامی از او در شناسنامه کتاب برده شود، معمولاً تقدیری از او به عمل نمی‌آید. **دا سیلوا^۱ (۱۳۹۵، ص. ۲۲۸)** در این باره می‌گوید:

^۱. da Sylva

ویراستاران فنی^۱ غالباً ناشناخته‌اند. ما به این دلیل به چنین شغلی روی آورده‌ایم که دلبسته ایده‌ها، دلبسته زبان، و دلبسته کتاب هستیم. توقع نداریم نام ما را با تابلوی نئون نشان بدهند. ما ویراستاران فنی می‌دانیم که بی‌سروصدا و تقریباً همیشه ناشناخته - چه تأثیری بر متن نهایی کتاب گذاشته‌ایم. اما خودمان را گول نمی‌زنیم، قهرمان واقعی نویسنده کتاب است. (دا سیلوا، ۱۳۹۵، ص. ۲۲۸)

کم‌بودن بسامد سرویراستار به این دلیل است که عمده وظیفه او که خودِ عمل ویرایش است، درون وظایف ویراستار نهفته شده و هنگام کدگذاری و دسته‌بندی، تنها در مواردی مثالی به او تعلق گرفته که مربوط به وظایف اجرایی و مواردی غیر از خودِ عمل ویرایش باشد. چالش نام‌گذاری این دو کنشگر ریشه در مشخص نبودن تعریفشان در فضای انتشارات ایران دارد. وظایف اجرایی سرویراستار او را به گذرگاه اجباری تبدیل می‌کند، چراکه بنا بر نتایج این پژوهش سرویراستار گاهی در انتخاب کتاب برای ترجمه و همچنین استخدام (عضوگیری به تعبیر نظریه کنشگر-شبکه) دیگر کنشگران نقش دارد. [صلح‌جو \(۱۳۹۶\)](#) درباره وظایف سرویراستار می‌گوید که او فردی است که حدومرز پروژه را تعیین می‌کند، افراد رشته‌های گوناگون را پیدا می‌کند و با آن‌ها ارتباط می‌گیرد (مسئله‌سازی به تعبیر نظریه کنشگر-شبکه)، روزها و هفته‌ها می‌نشیند و با آن‌ها درباره پروژه حرف می‌زند (علاقه‌مندسازی، مرحله سوم نظریه کنشگر-شبکه).

در این پژوهش معلوم شد که ناشران اندکی کنشگر جدایی به نام سرمترجم دارند و سرویراستار یا ویراستار، اگر به زبان مبدأ مسلط باشد، می‌تواند عمده وظایف او را انجام دهد. گفته‌های [امامی \(۱۳۸۵، ص. ۲۲۱\)](#) مؤید این است:

ویراستاری که با اثر ترجمه‌شده مواجه می‌شود، ظاهراً کارش آسان‌تر است، چون با استفاده از کتاب اصلی راه را بهتر می‌بیند و لغزش‌های مترجم را زودتر می‌تواند تشخیص دهد.

^۱. copy editors

چنین ویراستاری نه تنها باید به اندازه کافی زبان‌دان باشد، بلکه از موضوع کتاب هم سر رشته داشته باشد.

سهم اندک شیوه‌نامه در میان کنشگران غیرانسانی نشان می‌دهد که مصاحبه‌شونده‌ها چندان آن را به رسمیت نمی‌شناسند و توجه اندکی به آن می‌کنند. این بی‌توجهی می‌تواند ریشه برخی اختلاف‌ها و تولید متون ناهماهنگ و نایک‌دست در انتشارات باشد. شاید بد نباشد که سرویراستار و ناشر برای شناساندن شیوه‌نامه خود بیشتر تلاش کنند، مثل برگزاری کارگاه‌های برخط کوتاه برای معرفی آن به مترجم‌ها و ویراستارهای جدید. این تدارکات را می‌توان در مرحله چهارم شکل‌گیری کنشگر-شبکه پیش‌بینی کرد.

استفاده از هوش مصنوعی هرچند درصد اندکی را به خود اختصاص می‌دهد، پدیده‌ای جدید است که نیاز به بررسی دارد. احتمالاً عاقلانه این است که متنی را که هوش مصنوعی ویرایش می‌کند، دوباره ویرایش کنیم. [کرتیس^۱ \(۱۳۹۵، ص. ۵۰\)](#) تا حدودی این روزها را پیش‌بینی کرده بود:

پیشرفت ویرایش کامپیوتری و سخت‌افزار و نرم‌افزارِ واژه‌پردازی نوید می‌دهد که بسیاری از مشکلات مؤلفان و ویراستاران از میان خواهد رفت [...] خلاصه آنکه فناوری‌ای که در حال شکل گرفتن است، جایگزین بخش عمده‌ای از کارهای فکری و دستیِ دخیل در روند تولید کتاب خواهد شد. [\(کرتیس، ۱۳۹۵، ص. ۵۰\)](#)

ادوبی این‌دیزاین کم‌بسامدترین کنشگر غیرانسانی بود، احتمالاً به این علت که حوزه پژوهش ما به ژانر ادبی محدود بود. این نرم‌افزار بیشتر برای صفحه‌آرایی‌های پیچیده در مجله‌ها یا کتاب‌های علمی‌ای مرسوم است که پر از تصویر و نمودار هستند و استفاده از آن برای آثار ادبی کمتر کاربرد دارد.

^۱. Curtis

سهم منابع و فرهنگ‌های برخط و چاپی هم قابل توجه بود. برخی از کنشگرها به کتاب غلط ننویسیم اشاره کرده بودند. توجه به این کتاب شاید به علت شهرت زیادش است، اما باید در نظر داشت که امروزه چندان نمی‌تواند به این کتاب استناد کرد، چراکه برخی مدخل‌های آن منسوخ شده‌اند. درست مانند نقدهایی که به ویراست اول این کتاب وارد شد و نویسنده در ویراست دوم آن‌ها را لحاظ کرد (نک. [طیب‌زاده، ۱۳۹۶](#))، نقدهایی هم به ویراست دوم کتاب وارد بود و حتی خود نویسنده هم دیگر برخی مدخل‌ها را رد می‌کرد و استفاده از برخی عبارات را غلط نمی‌دانست و قصد داشت ویراست سوم کتاب را منتشر کند ([طیب‌زاده، ۱۳۹۰، صص. ۱۷۰-۱۷۱](#)) که متأسفانه پس از فوت نویسنده این پروژه نیمه‌تمام ماند. از این رو، کتاب موجود با ویراست دوم بیشتر ارزش پژوهشی دارد و مناسب افرادی نیست که در حال یادگیری ویرایش هستند و ممکن است گمراه‌کننده باشد.

ویرایش محتوایی از دو نوع ویرایشی دیگر کمتر انجام می‌شود و احتمالاً علتش در صحبت‌های [واکسمن^۱ \(۱۳۹۵، ص. ۱۷۲\)](#) پیدا باشد: «[...] ویرایش بازنویسی نیست. در بسیاری موارد، به نظر می‌آید راحت‌تر است که ویراستار نوشته مؤلف را پیش‌نویس اولیه فرض کند و بخش‌های آشفته و مبهم را بازنویسی کند. ولی اسم این کار دیگر ویرایش نیست.» شاید به همین علت است که سهم مترجم در ویرایش محتوایی تقریباً با سهم ویراستار برابر است، چون مترجم بیشتر اثر خود را با متن اصلی مقابله می‌کند و بیشتر پیش می‌آید که چیزی را حذف یا اضافه کند.

اگر با دقت به [نمودار ۱](#) نگاه کنیم، می‌توانیم [نمودار ۳](#) را توجیه کنیم، چراکه در اولی می‌بینیم که در نزدیک به ۶۰ درصد مواقع کنشگرها نقش‌های هم‌پوشان دارند و در دومی می‌بینیم که سه کنشگر پربسامدتر، یعنی ویراستار، مترجم و سرمترجم هر سه نوع ویرایش را هم‌زمان انجام

^۱. Waxman

می‌دهند. حتی صفحه‌آرا و نمونه‌خوان هم به‌ترتیب یک و دو نوع از سه نوع ویرایش را انجام می‌دهند. بنابراین، هم‌پوشانی در نقش‌های همه این کنشگرها دیده می‌شود. از منظر نظریه کنشگر-شبکه، همه این کنشگران برای برگشت‌ناپذیر شدن پروژه، یعنی چاپ نهایی کتاب، در شبکه ویرایش انتشارات تلاش می‌کنند و به نقش‌هایشان از سوی گذرگاه ضروری ترجمه می‌شوند.

در بالا برخی پژوهش‌های مرتبط با پژوهش حاضر معرفی شد. حال به مقایسه نتایج مطالعه فعلی با نتایج آن پژوهش‌ها می‌پردازیم. یکی از آن‌ها **حدادیان‌مقدم (۲۰۱۲)** بود که مترجم، ویراستار، ارزیاب، ویراستار فنی، نمونه‌خوان و دبیر تحویل و تحول^۱ را به‌عنوان عامل^۲ شناسایی کرده بود، اما همانند پژوهش فعلی، کنشگرهای غیرانسانی را مشخص نکرده بود. همچنین در این پژوهش پروژه‌های ترجمه‌ای و غیرترجمه‌ای بررسی شده بود، درحالی‌که در این پژوهش تمرکز بر ادبیات ترجمه‌شده بود. مورد آخر این بود که این پژوهش مطالعه موردی بود و تنها یک انتشارات را بررسی کرده بود، اما طی این پژوهش با مصاحبه با ۵۷ کنشگر، بیش از ۵۰ انتشارات بررسی شد و نیمی از آن‌ها ناشران معروف و معتبر بودند و باقی‌شان ناشرانی بودند که سابقه کارشان از ده سال کمتر است. برای حفظ محرمانگی اسمی از این ناشران برده نشده است. **بورگ (۲۰۲۴)** تنها عاملان انسانی را شناسایی کرده، اما در پژوهش ما با استفاده از نظریه کنشگر-شبکه هم کنشگران انسانی شناسایی شدند و هم غیرانسانی. **بورگ (۲۰۲۴)** نقش عاملان را هم مشخص می‌کند.

۵.۲. نتیجه‌گیری

در آخر، فرایند ویرایش در انتشارات ایرانی چطور پیش می‌رود؟ با تکیه بر نتایج پژوهش حاضر، مهم‌ترین نکات این فرایند به قرار زیر است:

^۱. acquisition editor

^۲. agent

ابتدا مترجم (یا گاهی هم سرمترجم یا سرویراستار) کتابی ادبی را برای ترجمه انتخاب می‌کند. مترجم یا خود به سراغ ناشر رفته است و یا ناشر به واسطه مترجم، سرویراستار یا بنا بر پیشنهاد کنشگران پنهان خود او را برای همکاری پیدا کرده است. مترجم برای هماهنگی با ناشر معمولاً با سرویراستار یا سرمترجم در ارتباط است و ارتباط مستقیم خاصی با مدیر انتشارات ندارد، پس این ارتباط ممکن است از نوع مستقیم و دوطرفه یا با واسطه یا اصلاً سلسله‌مراتبی باشد. در مواردی هم ارتباط گروهی با حضور کنشگران مختلف دیده می‌شود. معمولاً ارتباط از طریق فایل به دیگر روش‌های ارتباطی مثل جلسه حضوری یا ارسال ایمیل اولویت دارد.

ناشر و کنشگران تحت خدمتش معمولاً به دنبال مترجمی هستند که خود اصول ویرایشی هم بداند و متن را ویراسته تحویل دهد. از این رو، نقش مترجم می‌تواند با نقش دیگر کنشگران فرایند ویرایش هم‌پوشانی داشته باشد. هم‌پوشانی میان نقش سرمترجم و سرویراستار یا ویراستار و حتی نمونه‌خوان نیز دیده می‌شود. ناشران شیوه‌نامه‌ای دارند که معمولاً سرویراستار آن را تبیین کرده است که در بیشتر موارد بر اساس یا تغییر یافته شیوه‌نامه ویرایشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی است. ظاهراً به این شیوه‌نامه توجه اندکی می‌شود و یکی از علل اختلافات ویرایشی که در آینده پیش می‌آید کم‌توجهی به همین کنشگر غیرانسانی است (حاجی‌محمدی و موسوی رضوی، ۲۰۲۵).

البته باید گفت که شیوه‌نامه‌ها بیشتر به نکات مربوط به ویرایش فنی (صوری) اشاره دارند و برخی ناشران شیوه‌نامه‌های کامل‌تری تدوین می‌کنند که نکات ویرایش زبانی‌ساختاری را نیز دربر می‌گیرد و بیشترین ویرایشی هم که میان کنشگران انجام می‌گیرد، همین نوع ویرایش است که بیشتر خود ویراستار آن را انجام می‌دهد. مترجم بیشتر ویرایش محتوایی انجام می‌دهد. حضور کنشگرانی به نام سرمترجم و ارزیاب یا متخصص موضوعی بیشتر در ناشران درجه یک دیده می‌شود و وظیفه اصلی هر دو تطبیق متن مقصد با متن مبدأ است که در حوزه ویرایش محتوایی قرار می‌گیرد. بعد از اتمام کار ویراستار که گاهی خود سرویراستار است و گاه هم ویراستاری

است که سرویراستار یا ناشر کار را به او سپرده، کتاب بسته به میزان حساسیت ناشر ممکن است به یک یا چند نمونه‌خوان یا خواننده حرفه‌ای سپرده شود که اشکالات ویرایشی‌ای که از زیر دست دیگر کنشگران پنهان مانده، شناسایی شوند. نمونه‌خوانی در برخی ناشران قبل از چاپ اول کتاب و در برخی پیش از هر چاپ بعدی نیز انجام می‌شود. سپس کتاب به دست صفحه‌آرا سپرده می‌شود که رسیدگی به برخی از موارد ویرایش فنی را برعهده دارد.

کنشگران در غالب مواقع از نرم‌افزار مایکروسافت ورد استفاده می‌کنند و در برخی موارد خاص هم ادوبی این‌دیزاین. ویراستار یا هر کنشگری که قصد ایجاد تغییر در متن دارد، گزینه ردیابی تغییرات را روشن می‌گذارد تا باقی کنشگرها از فرایند ویرایش آگاه شوند. مترجم و ویراستار و دیگر کنشگران ممکن از ابزارهای دیگری مثل افزونه‌های ویرایشی و هوش مصنوعی استفاده کنند. استفاده مترجم از نرم‌افزارهای کمک مترجم در ترجمه گونه ادبی محدود است. البته در موارد اندکی هم ویرایش روی کاغذ و به صورت دستی انجام می‌شود.

پژوهش‌های آینده می‌توانند اثر احتمالی جنسیت یا سن کنشگران را در فرایند ویرایش بررسی کنند یا در یک مطالعه موردی از دیگر روش‌های جمع‌آوری داده هم استفاده کنند. مقایسه فرایند ویرایش کتاب‌های تألیفی با ترجمه‌ای نیز می‌تواند ارزش پژوهشی ویژه‌ای داشته باشد. همچنین، پژوهش‌های آینده می‌توانند به فرایند ویرایش دیگر گونه‌های ترجمه‌ای بپردازند، همچون ادبیات کودک که [صالحیان \(۲۰۲۴\)](#) آن را محل ورود ارزش‌هایی نشان داد که جامعه آن‌ها را برای پرورش نسل‌های آینده انتخاب می‌کند. ازاین‌رو، می‌توان کنشگران دخیل در فرایند ویرایش و بازبینی آثار ادبیات کودک را رصد کرد.

کتاب‌نامه

- آذرنگ، ع. (۱۳۷۹). بلبشوی ویرایش. *ایران‌شناسی*، ۱۲ (۱۲)، ۸۴۴-۸۵۸.
- آذرنگ، ع. (۱۳۸۴). *بازاندیشی در مباحثی از نشر و ویرایش*. ققنوس.

آذرنگ، ع.، و رفوگران، م. (۱۴۰۱). تاریخ ویرایش در ایران. جهان کتاب، ۲۷ (۵)، ۳۷-۳۹.
 اشرفی، ن.، هاشمی، م.، اکبری، ح.، و خزاعی فرید، ع. (۱۳۹۸). تأثیر گفتمان فرهنگی سیاسی
 غالب بر شبکه نشر ادبیات داستانی: موردپژوهی نتایج تأثیر گفتمان اصلاحات بر شبکه نشر
 رمان. مطالعات زبان و ترجمه، ۵۲ (۴)، ۵۶-۲۹.

<https://doi.org/10.22067/lts.v52i4.66566>

اقتصادی‌نیا، س. (۱۳۹۸). له و علیه ویرایش. ققنوس.
 امامی، ک. (۱۳۸۵). درگیرودار کتاب و نشر. نیلوفر.
 بلوری، م. (۱۳۹۶). نقش سیاست‌های حوزه زنان در انتخاب آثار ادبی فمینیستی برای ترجمه به
 زبان فارسی. مطالعات زبان و ترجمه، ۵۰ (۳)، ۴۴-۲۹.

<https://doi.org/10.22067/lts.v50i3.63487>

دا سیلوا، ج. (۱۳۹۵). ویراستار فنی و نویسنده. در ج. گراس (ویراستار)، ویرایش از زبان
 ویراستاران: آنچه نویسندگان باید درباره کار ویراستاران بدانند (م. عبدلهی، مترجم،
 ویراست سوم، صص. ۲۱۷-۲۲۸). کتاب مهناز.

ذوالفقاری، ح. (۱۳۹۸). آموزش ویراستاری و درست‌نویسی. نشر علم.
 سمیعی گیلانی، ا. (۱۳۹۳). نگارش و ویرایش. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
 دانشگاه‌ها (سمت).

صلح‌جو، ع. (۱۳۹۶). نکته‌های ویرایش (ویراست دوم). مرکز.
 طبیب‌زاده، ا. (۱۳۹۰). جشن‌نامه ابوالحسن نجفی. نیلوفر.
 طبیب‌زاده، ا. (۱۳۹۶). غلط‌نویسیم، از چاپ اول تا ویراست دوم: بررسی نقدهای نگاشته‌شده
 بر چاپ اول غلط‌نویسیم و تأثیر آن‌ها بر ویراست دوم کتاب. کتاب بهار.

طهماسبی بویری، س.، و موسوی رضوی، م. س. (۱۴۰۱). بازترجمه و سیر تحول توانش
 ترجمه‌ای مترجم: موردپژوهی آثار صالح حسینی. زبان‌پژوهی، ۱۴ (۴۳)، ۳۱-۹.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2021.25894.2048>

عاطف مهر، ز. و احتشامی، ث. (۱۴۰۴). ترجمه، کنشی سیاسی: بررسی موردی داستان‌های ترجمه‌ای مجله کتاب هفته در آغاز دهه ۴۰ شمسی. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۶ (۳)، ۱۰۱-۱۳۸.

عباسپور، ه. (۱۴۰۱). سندی درباره نخستین کاربرد واژه ویرایش. *جهان کتاب*، ۴ (۲۷)، ۳۹.

کرتیس، ر. (۱۳۹۵). آیا وجود ویراستار ضرورت دارد؟ در ج. گراس (ویراستار)، *ویرایش از زبان ویراستاران: آنچه نویسندگان باید درباره کار ویراستاران بدانند* (ر. افتخاری، مترجم، ویراست سوم، صص. ۷۱-۸۲). کتاب مهناز.

واکسمن، م. (۱۳۹۵). ویرایش زبانی: از کار درآوردن بهترین کتاب ممکن. در ج. گراس (ویراستار)، *ویرایش از زبان ویراستاران: آنچه نویسندگان باید درباره کار ویراستاران بدانند* (ا. کسای پور، مترجم، ویراست سوم، صص. ۲۲۹-۲۴۸). کتاب مهناز.

- Akrich, M., & Latour, B. (1992). A summary of a convenient vocabulary for the semiotics of human and nonhuman assemblies. In W. E. Bijker & J. Law (Eds.), *Shaping technology building society: Studies in sociotechnical change* (pp. 259-264). The MIT Press.
- Borg, C. (2023). *A literary translation in the making: A process-oriented perspective* (1st ed.). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003150909-1>
- Borg, C. (2024). Revising a literary translation for publication: Insights from an autoethnographic study. *Translation Spaces*, 13(2), 225-243.
<https://doi.org/10.1075/ts.23040.bor>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11(4), 589-597.
<https://doi.org/10.1080/2159676X.2019.1628806>
- Buzelin, H. (2005). Unexpected allies. *The Translator*, 11(2), 193-218.
<https://doi.org/10.1080/13556509.2005.10799198>
- Buzelin, H. (2008). Translations “in the making”. In M. Wolf & A. Fukari (Eds.), *Constructing a sociology of translation* (pp. 135-169). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.74>

- Buzelin, H. (2013). Sociology and translation studies. In C. Millán & F. Bartina (Eds.), *The routledge handbook of translation studies* (pp. 186-200). Routledge.
- Chesterman, A. (2006). Questions in the sociology of translation. In J. Ferreira Duarte, A. Assis Rosa, & T. Seruya (Eds.), *Translation studies at the interface of disciplines* (pp. 9-27). Benjamins.
- Chesterman, A. (2009). The name and nature of translator studies. *HERMES - Journal of Language and Communication in Business*, 42, 13-22. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96844>
- Farahzad, F., & Ehteshami, S. (2011). Identity in translation. *Iranian Journal of Translation Studies*, 9(35), 45-56.
- Farahzad, F. (2013). Editing (virayesh) as a movement of resistance during the Iran-Iraq war. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 4(1), 132-141.
- Haddadian-Moghaddam, E. (2012). Agents and their networks in a publishing house in Iran. In A. Pym & D. Orrego-Carmona (Eds.), *Translation research projects* (vol. 4, pp. 37-50). Intercultural Studies Group.
- Hajimohammadi, M., & Mousavi Razavi, M. S. (2025). Disagreement settlement in the editing process of literary translations in Iranian publishing houses: An actor-network theory perspective. *Translation and Interpreting Research*, 2(8), 27-41. <https://doi.org/10.22054/tir.2025.21083>
- Khalili, M., & Mollanazar, H. (2020). Contribution of translation to promotion of and resistance against the second Pahlavi's narrative of modernization regarding women. *Iranian Journal of Translation Studies*, 18(69), 26-42.
- Koponen, M., Mossop, B., Robert, S., & Scocchera, G. (2021). Introduction. In M. Koponen, B. Mossop, I. S. Robert, & G. Scocchera (Eds.), *Translation revision and post-editing: Industry practices and cognitive processes* (pp. 1-17). Routledge.
- Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Harvard University Press.
- Latour, B. (1996). On actor-network theory: A few clarifications. *Soziale Welt*, 47(4), 369-381.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory*. Oxford University Press.
- Latour, B., & Strum, S. C. (1986). Human social origins: Oh please, tell us another story. *Journal of Social and Biological Structures*, 9(2), 169-187. [https://doi.org/10.1016/0140-1750\(86\)90027-8](https://doi.org/10.1016/0140-1750(86)90027-8)

- Marin-Lacarta, M., & Vargas-Urpi, M. (2019). Translators revising translators: A fruitful alliance. *Perspectives*, 27(3), 404-418. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2018.1533569>
- Merkle, D. (2008). Translation constraints and the "sociological turn" in literary translation studies. In A. Pym, M. Shlesinger, & D. Simeoni (Eds.), *Beyond descriptive translation studies: Investigations in homage to gideon toury* (pp. 175-186). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.75.14mer>
- Mohammadi, B., & Mollanazar, H. (2024). Translation as a means of resistance: The case study of Ebrahim Younesi's translations before the islamic revolution of Iran. *Iranian Journal of Translation Studies*, 22(87). <https://journal.translationstudies.ir/ts/article/view/1198>
- Mossop, B. (2007). Empirical studies of revision: What we know and need to know. *The Journal of Specialised Translation*, 8, 5-20 .
- Mossop, B. (2020). *Revising and editing for translators* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315158990>
- Parham, F., & Jahantigh, M. (2024). The impact of translating English haiku on the emergence of haiku in Persian literature. *Interdisciplinary Studies of Literature, Arts and Humanities*, 4(8), 299-328. <https://doi.org/10.22077/ISLAH.2024.7418.1422>
- Parham, F. (2020). National identity in Persian translated immigrant literature. In L., Barciński (Ed.), *National identity in literary translation* (pp. 193-201). Peter Lang.
- Safaei, K., & Mousavi Razavi, M. S. (2025). Echoes of resistance: Committed translation in the second Pahlavi era. *Iranian Journal of Translation Studies*, 23(89). <https://journal.translationstudies.ir/ts/article/view/1240>
- Salehian, K. (2024). The discourse of neoliberalism in translated and domestically produced children's literature in Iran. In A. Jalalian Daghigh & M. Shuttleworth (Eds.), *Translation and neoliberalism* (pp. 271-294). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-73830-2_13
- Samiee Gilani, A. (2013). *Negāresh va virāyesh* [Writing and editing]. SAMT. [In Persian].
- Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. *Target*, 10(1), 1-39. <https://doi.org/10.1075/target.10.1.02sim>
- Snell-Hornby, M. (2006). *The turns of translation studies: New paradigms or shifting viewpoints?* John Benjamins.
- Tyulenev, S. (2014). *Translation and society: An introduction*. Routledge.

- Washbourne, K. (2019). Introduction. In K. Washbourne & B. V. Wyke (Eds.), *The routledge handbook of literary translation* (1st ed., pp. 1-7). Routledge.
- Yousef, T. (2012). Literary translation: Old and new challenges. *International Journal of Arabic-English Studies (IJAES)*, 13(1), 49-64.
- Zolfaqari, H. (2017). *Āmūzesh virāstārī va dorost nevisī* [Teaching editing and correct writing] (4 ed.). Elm. [In Persian].

پیوست‌ها

پیوست ۱. پرسش‌های مصاحبه

۱. چه کسانی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در فرایند ویرایش کتاب‌های ترجمه‌شده نقش دارند؟
۲. شما با سایر افراد دخیل چه نوع ارتباطی دارید؟ مستقیم، غیر مستقیم و ...؟
۳. معمولاً ویرایش را به‌صورت دستی (روی نسخه چاپ‌شده) انجام می‌دهید یا الکترونیکی؟ چرا؟
۴. از چه نرم‌افزارها یا ابزارهایی برای ویرایش استفاده می‌کنید؟ این ابزارها چه کاربردی برایتان دارند؟
۵. لطفاً بفرمایید که آیا شما یا افراد دیگر در پروژه کارهایی مانند موارد زیر را انجام می‌دهید یا خیر؟ اگر انجام می‌دهید، چه کسی انجام می‌دهد؟
 - اصلاح خطاهای دستوری، ساختاری و جمله‌بندی
 - یکنواخت‌سازی سبک زبانی
 - شفاف‌سازی عبارات مبهم، متناقض، محاوره‌ای
 - حذف واژه‌ها یا ساختارهای زائد، تکراری یا کلیشه‌ای
 - کوتاه‌سازی و ساده‌سازی جملات پیچیده
 - جایگزینی واژه‌های غیرفارسی با معادل مناسب
 - بازچینی و تنظیم جملات برای انسجام بیشتر

- افزودن مطالب جافتاده به متن یا پانوش
 - ارائه توضیحات یا پیشنهادها در پانوش
 - مقایسه متن با نسخه اصلی ترجمه
 - رعایت اصول نگارشی، نشانه‌گذاری و یکدستی در نوشتار
 - تنظیم و فرمت‌گذاری پانوش‌ها، تیرها، فواصل
 - بررسی ترجمه اسامی خاص و اصطلاحات تخصصی
 - تنظیم صفحات ابتدایی مانند عنوان و حق‌نشر
 - انتخاب عنوان روی جلد و پشت جلد کتاب
۶. نقش شما در فرایند ویرایش دقیقاً چیست؟ آیا کار ویرایش انجام می‌دهید یا وظایف دیگری مثل مشاوره، هماهنگی با دیگران یا تصمیم‌گیری در مورد روند کار هم بر عهده‌تان هست؟
۷. اگر افراد دیگری درگیر هستند، نقش هرکدام را چگونه توصیف می‌کنید؟ مثلاً مترجم، ویراستار، مدیر پروژه، ناشر و غیره.
۸. آیا نقش‌ها به شکل مشخص بین افراد تقسیم می‌شود یا ممکن است نقش‌ها هم‌پوشانی داشته باشند؟
۹. تصمیم‌ها و نظرات خود را معمولاً از چه طریقی با سایر افراد درگیر در فرایند ویرایش به اشتراک می‌گذارید؟ ارتباط و تعامل بین شما و سایر اعضا چگونه صورت می‌گیرد؟ (برای مثال از طریق فایل کامنت‌دار، ایمیل، جلسه حضوری یا آنلاین، تماس تلفنی و ...)

پیوست ۲. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

مصاحبه‌شونده	جنسیت	جایگاه شغلی	سابقه کاری
۱	مرد	مترجم	۲ تا ۵ سال
۲	زن	مترجم و ویراستار	۵ تا ۱۰ سال
۳	زن	مترجم	۵ تا ۱۰ سال

بیش از ۱۰ سال	ویراستار	مرد	۴
۵ تا ۱۰ سال	ویراستار	زن	۵
۵ تا ۱۰ سال	ویراستار	زن	۶
بیش از ۱۰ سال	مترجم و ویراستار	مرد	۷
بیش از ۱۰ سال	سروراستار و ویراستار	مرد	۸
بیش از ۱۰ سال	نمونه‌خوان	مرد	۹
بیش از ۱۰ سال	ویراستار	زن	۱۰
۲ تا ۵ سال	مترجم	مرد	۱۱
۲ تا ۵ سال	مدیر انتشارات	زن	۱۲
بیش از ۱۰ سال	مترجم	زن	۱۳
۵ تا ۱۰ سال	مترجم	زن	۱۴
۲ تا ۵ سال	مترجم	مرد	۱۵
بیش از ۱۰ سال	سروراستار و ویراستار	مرد	۱۶
بیش از ۱۰ سال	مدیر انتشارات	مرد	۱۷
۵ تا ۱۰ سال	ویراستار	زن	۱۸
۲ تا ۵ سال	نمونه‌خوان	زن	۱۹
بیش از ۱۰ سال	مترجم	مرد	۲۰
۲ تا ۵ سال	نمونه‌خوان	زن	۲۱
۵ تا ۱۰ سال	ویراستار	زن	۲۲
۲ تا ۵ سال	نمونه‌خوان	زن	۲۳
۲ تا ۵ سال	مترجم	مرد	۲۴
بیش از ۱۰ سال	سروراستار	مرد	۲۵
۲ تا ۵ سال	مترجم	زن	۲۶
۵ تا ۱۰ سال	مترجم	زن	۲۷
بیش از ۱۰ سال	مترجم	مرد	۲۸
۲ تا ۵ سال	مترجم	مرد	۲۹
بیش از ۱۰ سال	مترجم	مرد	۳۰
۵ تا ۱۰ سال	سر مترجم	زن	۳۱
۵ تا ۱۰ سال	سروراستار و مترجم	زن	۳۲
۲ تا ۵ سال	مترجم	زن	۳۳
بیش از ۱۰ سال	سر مترجم و مترجم	زن	۳۴

۳۵	زن	مترجم	۵ تا ۱۰ سال
۳۶	مرد	سرپرستار و ویراستار	بیش از ۱۰ سال
۳۷	زن	ویراستار	۵ تا ۱۰ سال
۳۸	زن	ویراستار	۵ تا ۱۰ سال
۳۹	مرد	ویراستار	بیش از ۱۰ سال
۴۰	زن	مترجم	۲ تا ۵ سال
۴۱	مرد	مترجم	۲ تا ۵ سال
۴۲	مرد	مترجم، ویراستار و نمونه‌خوان	بیش از ۱۰ سال
۴۳	زن	ویراستار	۵ تا ۱۰ سال
۴۴	مرد	مترجم	بیش از ۱۰ سال
۴۵	مرد	سرپرستار، ویراستار و نمونه‌خوان	بیش از ۱۰ سال
۴۶	مرد	ویراستار	بیش از ۱۰ سال
۴۷	مرد	مترجم	بیش از ۱۰ سال
۴۸	زن	مترجم	۵ تا ۱۰ سال
۴۹	مرد	سرمدترجم	بیش از ۱۰ سال
۵۰	مرد	ویراستار	بیش از ۱۰ سال
۵۱	زن	مترجم	۲ تا ۵ سال
۵۲	زن	نمونه‌خوان	۵ تا ۱۰ سال
۵۳	زن	مترجم	۵ تا ۱۰ سال
۵۴	مرد	نمونه‌خوان	بیش از ۱۰ سال
۵۵	زن	سرمدترجم	۲ تا ۵ سال
۵۶	زن	مدیر انتشارات	۵ تا ۱۰ سال
۵۷	مرد	مترجم و سرمدترجم	بیش از ۱۰ سال

درباره نویسندگان

مهدی حاجی محمدی دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مطالعات ترجمه از دانشکده ادبیات و زبان‌های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی است. او به پژوهش در حوزه‌های جامعه‌شناسی ترجمه و نقد ادبی علاقه دارد. او بیش از ده کتاب در حوزه‌های ادبیات کودک، جامعه‌شناسی و اقتصاد ترجمه کرده و در چهار ناشر مختلف ویراستار بوده است. از سال ۱۳۹۹ کارگاه‌هایی در زمینه ویرایش فارسی برگزار کرده و از سال ۱۳۹۲ مترجم خوداشتغال است.

میرسعید موسوی رضوی دانشیار مطالعات ترجمه در دانشگاه علامه طباطبائی تهران است. پژوهش‌های منتشرشده ایشان عمدتاً در حوزه‌های آموزش ترجمه (شفاهی)، ارزش‌یابی و نقد، پژوهش در ترجمه و همچنین ابعاد فرهنگی و جامعه‌شناختی ترجمه بوده‌اند.